

STIPENDIUM
HUNGARICUM

A BEFELÉ IRÁNYULÓ FELSŐOKTATÁSI MOBILITÁS GAZDASÁGI HATÁSAINAK MÉRÉSE

Vezetői összefoglaló

A BEFELÉ IRÁNYULÓ FELSŐOKTATÁSI MOBILITÁS GAZDASÁGI HATÁSAINAK MÉRÉSE

Vezetői összefoglaló

IMPRESSZUM

FELELŐS KIADÓ: Tordai Péter főigazgató, Tempus Közalapítvány

A kutatást Dr. M. Császár Zsuzsa kutatásvezető irányításával a Terra Graph Kft. koordinálta. A kutatás a Stipendium Hungaricum program keretében, a Külgazdasági és Külügyminisztérium támogatásával a Tempus Közalapítvány megrendelésére valósult meg.

A kutatást lektorálta Dr. Temesi József.

GRAFIKAI TERVEZÉS, TÖRDELÉS: Keresztesi Rita
KIADJA a Tempus Közalapítvány, 2020.

ISBN 978-615-5319-79-2

Minden jog fenntartva.

További fotók, illusztrációk: © Shutterstock

TEMPUS KÖZALAPÍTVÁNY

1077 Budapest, Kéthly Anna tér 1.

Postacím: 1438, Budapest 70., Pf. 508.

Infó: (06 1) 237 1320

Telefon: (06 1) 237 1300

Fax: (06 1) 239 1329

E-mail: info@tpf.hu

Internet: www.tka.hu, www.stipendiumhungaricum.hu

A Tempus Közalapítvány minden pályázataival kapcsolatos információt, pályázati űrlapot, egyéb dokumentumot térítésmentesen bocsát az érdeklődők rendelkezésére, azok kereskedelmi forgalomba nem hozhatók.

TEMPUS KÖZALAPÍTVÁNY

STIPENDIUM
HUNGARICUM

KÜLGAZDASÁGI ÉS
KÜLÜGYMINISZTERIUM

TARTALOMJEGYZÉK

1. BEVEZETŐ	4
2. KUTATÁS MÓDSZERTANA	5
A minta jellemzői	7
A válaszadók neme, életkora	8
A válaszadók származási országa	8
A válaszadók felsőoktatási intézménye	10
A válaszadók képzési programja	11
A válaszadók képzési területe	12
3. A HAZÁNKBAN TANULÓ KÜLFÖLDI HALLGATÓK GAZDASÁGI HATÁSAI	13
A külföldi hallgatók költési volumene	13
A hallgatók fogyasztásának területi vonatkozásai	15
A hallgatók költési szerkezete termék és szolgáltatáscsoportok szerint	16
A külföldi hallgatók jelenlétének országos és lokális foglalkoztatási hatási	18
A hallgatók bevételei	19
A hallgatók költségeinek közvetlen költségvetési hatásai	20
A külföldi hallgatók költségeinek multiplikatív hatásai	20
4. A HAZÁNKBAN TANULÓ KÜLFÖLDI DIÁKOK TURISZTIKAI FOGYASZTÁSI SZOKÁSAI	22
5. A HAZÁNKBAN TANULÓ KÜLFÖLDI DIÁKOKNAK A STUDENTIFIKÁCIÓRA GYAKOROLT HATÁSA	25
6. GAZDASÁGI ÉS TÁRSADALMI HATÁSOK HALLGATÓI ÉS A SZOLGÁLTATÓI SZEMMEL	29
Fókuszcsoportos vizsgálat	29
A vidéki nagyvárosok egyetemén tanulók körében végzett vizsgálat összefoglalása	29
A fővárosi egyetemeken végzett fókuszcsoportos vizsgálatok összefoglalása	29
Szakértői interjúk	30
A két vidéki városvezetővel készült interjú összefoglalása	30
Vállalkozókkal (Pécs, Debrecen, Szeged) készített interjúk összegzése	31
7. ÖSSZEGZÉS ÉS JAVASLATOK	32
Javaslatok	32
HIVATKOZOTT SZAKIRODALOM	34

1. BEVEZETŐ

A hallgatói mobilitás volumenének növekedése révén annak gazdasági jelentősége megkérdőjelezhetetlen. A tehetségek megszerzése mellett ma már a bevételszerzés is központi szerepet tölt be az egyetemek számára a külföldi hallgatók toborzása kapcsán. Kutatások sokasága szerint a külföldi hallgatók jelenléte egy egyetem, az annak székhelyéül szolgáló város, és tágabb értelemben a célország számára gazdasági hasznot jelent. Ez a haszon közvetlen módon a tandíjakban és a megélhetés során elköltött összegekben realizálódik (Brooks, R. – Waters, J., 2011).

A magyar felsőoktatásban megjelenő külföldi állampolgárok száma az ezredfordulót követően folyamatosan emelkedik. A 2001-es 11 783 főről három és egynegyedszeres növekedéssel a 2019/2020-as tanévre eljutottunk az akkori érték 326%-ára, azaz 38 422 főre. Hazánk három nagy vidéki egyetemvárosában lefolytatott kutatás eredményei (M. Császár Zs. et al, 2016-2017) is rámutattak arra, hogy a felsőoktatásban tanuló nemzetközi hallgatók gazdaságélénkítő, foglalkoztatásra gyakorolt hatása intézményi, térségi és nemzeti szinten is érezhető folyamat, így ennek országos szintű komplex vizsgálata fontos nemzetgazdasági érdek.

„*A befelé irányuló felsőoktatási mobilitás gazdasági hatásainak mérése*” témájú kutatás első lépcsőjében a Tempus Közalapítvány pályázata révén, 2019 második felében kidolgoztuk a külföldi hallgatók gazdaságra gyakorolt hatásainak több dimenziós méréséhez használható módszertani keretet és kutatási-elemzési tervet. Ezek jelentik az alapját jelen empirikus vizsgálatunknak¹.

Jelen kutatás célja: a nemzetközi hallgatók egyes célcsoportjainak (az Erasmus+ programban résztvevők, a Stipendium Hungaricum ösztöndíjasok és önköltségesek (tandíjat fizetők) helyi, illetve rendszerszintű gazdasági szempontú hatásának mérése; mint fogyasztói réteg szerepének, valamint súlyának vizsgálata; multiplikatív gazdasági hatásainak az elemzése; a gazdaságba áramló közvetlen befizetések feltárása; valamint turisztikai szerepüknek, illetve az egyes egyetemvárosok studentifikációs folyamataiban való részvételüknek az elemzése.

1. Tempus Közalapítvány megbízásából készült el „A befelé irányuló felsőoktatási mobilitás gazdasági hatásainak mérése” módszertani háttére.

2. KUTATÁS MÓDSZERTANA

A kutatás során az ún. kevert módszertannal kívántunk dolgozni, kvalitatív elemzést a szakértői interjúknál és fókuszcsoportos vizsgálatoknál, míg kvantitatív vizsgálatot a kérdőíves felmérés során végeztünk. Adatforrások tekintetében szekunder források is felhasználásra kerültek, ezek körét a Központi Statisztikai Hivatal, a Nemzeti Adó és Vámhivatal, az OPTEN Informatikai Kft., az Országos Területfejlesztési és Területrendezési Információs Rendszer, valamint a Felsőoktatási Információs Rendszer adatai, Tempus Közalapítvány adatszolgáltatásai jelentették.

1. táblázat. A kutatás során használt adatok, kutatási eszközök

ESZKÖZÖK	CÉLCSOPORT	MINTA NAGYSÁGA	ALAPMEGOSZLÁSOK
KVANTITATÍV MÓDSZEREK			
Adatbázisok elemzése	FIR, KSH, NAV, OPTEN, TeIR, Tempus Közalapítvány adatbázisai	teljes körű	–
Kérdőíves felmérés külföldi állampolgárságú, idegen nyelven tanuló hallgatók körében	Erasmus+ hallgatók	398 fő	4 448 fő
	Stipendium Hungaricum ösztöndíjasok	4713 fő	9 035 fő
	Önköltséges hallgatók (tandíjat fizetők)	1185 fő	19 939 fő
KVALITATÍV MÓDSZEREK			
Szakirodalom elemzése a kutatás előzetes fázisában, 2019 őszén elvégzett feladat	a szűk téma hazai és külföldi szakirodalmának elemzése	52 tételből álló szakirodalmi feldolgozás	
Interjúk	szolgáltatások, vállalkozások vezetői, képviselői	14 fő	Pécs, Debrecen, Szeged
	vidéki egyetemvárosok önkormányzatainak alpolgármesterei	2 fő	Pécs, Debrecen
Fókuszcsoportos vizsgálatok	fővárosi és vidéki egyetemek külföldi hallgatói	52 fő	PTE, DE, SZTE, ÁTE, BCE, METU, ELTE

A kutatás gerincét a kérdőív jelentette, amely három részből állt. Legfontosabb elemét a célcsoportok gazdasági hatásainak mérése adta. Ezt egészítette ki a külföldi hallgatók turisztikai², illetve studentifikációs folyamatokban betöltött szerepének a vizsgálata. A kérdőív ez utóbbi két részének feldolgozása

2. A turizmussal kapcsolatos költségek becslése más metódus mentén történt ezen elemzés során, mint a kérdőív külföldi hallgatók költségére, a nemzetgazdaságra gyakorolt hatásainak kérdéscsoport feldolgozása fejezetében láthatjuk, ezért eltérő számbeli értékekkel találkozhatunk.

során az egyes válaszokra adott nemek, országok és egyetemek szerinti különbségek megállapításához a diszkrét változók esetén Khí-négyzet próbát, míg a folytonos változók esetén varianciaanalízist végeztünk. A statisztikailag igazolható, szignifikáns eltérések megállapításához mindkét módszer esetén 5%-os szignifikancia határértéket alkalmaztunk.

A külföldi hallgatók gazdasági hatásainak mérése során a klasszikus, a szakirodalomban már bevett és többször alkalmazott módszerek mellett ott, ahol ez indokoltan bizonyult, a *jelen vizsgálat céljainak megfelelően kifejlesztett elemekkel, módszertani megközelítésekkel*³ is dolgoztunk. A módszerek kiválasztása során, különös tekintettel a jelen vizsgálathoz kapcsolódó fejlesztésekre, fontos szempontként jelent meg, hogy ahol ez lehetségesnek bizonyult, azok elősegítsék a vizsgálat lehető legnagyobb időbeli felbontásban történő ismétlését.

A kutatás a *valószínűségi becslések* módszertanára alapozva 95%-os megbízhatósági szinten adta meg, hogy az adott célcsoport költségei által számos dimenzióban mekkora becsült összeg keletkezett a nemzetgazdaságban. A vizsgált dimenziók köre ebben a tekintetben kiterjedt a havi rendszerességgel felmerülő költségekre; a turisztikai célú kiadásokra; az eseti költségekre; a hallgatók által vonzott vendégek kiadásaira; a költségek települési és regionális, területi vonatkozásaira; a képzési szintekre; a küldő ország régiójára; a nemekre; a főbb tematikus költési kategóriákra; valamint a teljes költésre, utóbbi két esetben egyéni szinten és a célcsoport egészére vetítve egyaránt. Módszertani kihívást jelentett, hogy egyes költési tételek esetében, mivel nagyon kevés hallgató, ugyanakkor jelentős összeget költött az adott kategóriában (pl. lakásvásárlás) a hagyományos t-eloszláson alapuló becslési eljárás nem volt alkalmazható, így itt a becslést a 95%-os megbízhatósági szint megtartása mellett *nemparaméteres bootstrap technikával* végeztük (Efron, 1979; Paneru, Padgett, Chen, 2018) és korrigált bootstrap konfidencia intervallumokat (BCa) számítottunk. A becslések a költségek mellett kiterjedtek a hallgatók bevételeire is.

A vizsgálat további horizontját képezte, hogy a hallgatói költségek első körben és közvetlenül *mekkora átlagos becsült bevételt jelentettek az érintett nemzetgazdasági ágazatok és ágak számára*, amely kérdés kiterjedt a költségek által generált közvetlen foglalkoztatási hatás becslésére is. Ez utóbbi kérdéskör vizsgálata egy, a jelen kutatáshoz kapcsolódóan kifejlesztett modell támogatásával történt, amelynek a segítségével becslést adhattunk a fenti foglalkoztatási hatás volumenére, három különböző egy országos; egy helyi, de országos szorzókon alapuló; valamint helyi, komplex modell alapján.

A kutatás ezen részének újabb dimenzióját adta a hallgatók költségeinek *közvetlen, államháztartási bevételekre gyakorolt (áfabevételek) hatásainak vizsgálata*, amelynek során három megközelítést alkalmaztunk: az átlagos áfakulcs felhasználása mellett egy, a költségek ágazati megoszlása alapján korrigált, súlyozott, valamint egy harmadik ágazatonként eltérő áfakulcsokra épülő változatot. Ezen témakör esetében szintén szükséges volt a szakirodalmi tapasztalatokra épülő, valamint új a jelen vizsgálathoz kapcsolódóan kifejlesztett módszertani elemek hasznosítására is. Mindhárom modell célja a hallgatók által realizált fogyasztás áfatartalmának meghatározása. A fenti modellek azon túl, hogy a közvetlen, államháztartási bevételekre gyakorolt hatás egyes dimenzióinak feltárását elősegítették, hozzájárultak a közvetlen foglalkoztatási hatás ágazati és területi vonatkozásainak vizsgálatához azok árnyaltabb megközelítéséhez is.

3. „A befelé irányuló felsőoktatási mobilitás gazdasági hatásainak mérése” vizsgálat módszertani előkészítése témában a Tempus Közalapítvány pályázata révén, 2019 második felében kidolgoztuk: a hazai és nemzetközi szakirodalom kritikai elemzésén alapulva és a korábbi hazai és nemzetközi vizsgálatok tapasztalatai alapján, a befelé irányuló felsőoktatási mobilitás helyi, illetve rendszerszintű gazdasági szempontú hatásának mérésére szolgáló és ahhoz kapcsolódó mutatószámokat és indikátorokat, azok alkalmazásának módszereit, illetve az empirikus vizsgálathoz szükséges részletes módszertani keretet.

A fentiekén túl a hallgatók költségei (a közvetlen hatások mellett) *indukált, tovagyrúzó, multiplikatív hatásokat* is létrehoznak a nemzetgazdaságban, összefüggésben a különböző ágazatközi kapcsolatok sajátosságaival. Ezen kérdéskör vizsgálata a jelen kutatásnak is elemét képezte, bázisát az Ágazati Kapcsolatok Mérlegének (KSH) elemzése adta, amelyből a Leontief-inverz felhasználásával történt a multiplikatív gazdasági hatások mérését megalapozó egyes típusú multiplikátorok meghatározása. Ezek, figyelembe véve a hallgatók által realizált kiadási volumeneket, hozzájárultak ahhoz, hogy a vizsgálat becslést adhatott – több ágazati összefüggés mellett – a diákok költségeinek kibocsátásra, bruttó hozzáadott értékre, importált termékek és szolgáltatások felhasználására, foglalkoztatottak számára, valamint munkavállalói jövedelmekre gyakorolt hatásaira egyaránt.

A minta jellemzői

A kérdőíves felmérésre jelen kutatás kezdetekor, 2020. január 27. és március 10. között került sor többségében online formában. Előzetesen az alapsokaság 15%-nak elérését terveztük, a kutatási idő rövidege miatt azonban csak a Stipendium Hungaricum programban tanulóknál teljesült a lekérdezés a vártnál jóval magasabb számban és arányban, míg a másik két csoport esetében a begyűrző járvány is közrejátszott abban, hogy relatíve alacsonyabb volt a részvétel.

A kérdőíves felmérésben az összes válaszadó száma: $n=6\ 296$. A kérdőíves mintába kerültek aránya 18,84% (2. táblázat). A célcsoportokat mind külön - külön 100 %-nak tekintjük, és a kérdőív költségi tételekre vonatkozó kérdéseinek feldolgozása során alkalmazott becslési eljárással, a konfidencia intervallumok meghatározásakor figyelemmel voltunk a becslés alapját képező minta nagyságára.

2. táblázat: Az alapsokaság és a mintában szereplő célcsoportok létszámadatai

Célcsoport	Alapsokaság		Kérdőíves minta		Kérdőíves minta / alapsokaság
	Fő	% ⁴	Fő	% ⁵	% ⁶
Stipendium Hungaricum programban részt vevő hallgatók ⁷	9 035	27,0%	4 713	74,9%	52,16%
Önköltséges hallgatók ⁸	19 939	59,7%	1 185	18,8%	5,94%
Erasmus+ programban részt vevő hallgatók ⁹	4 448	13,3%	398	6,3%	8,95%
Alapsokaság összesen	33 422	100,0%	6 296	100,0%	18,84%

4. Alapsokaság egyes célcsoportjainak aránya a teljes alapsokaság tükrében. A táblázatban szereplő alapsokasági adat csak a Magyarországon tanuló külföldi hallgatók három célcsoportjára, az Erasmus+ hallgatókra, a Stipendium Hungaricum ösztöndíjprogramban tanulóakra és az önköltséges hallgatókra vonatkozik.

5. A kérdőíves mintában szereplő célcsoportok válaszadóinak aránya a teljes kérdőív mintájának tükrében.

6. A mintában szereplő egyes célcsoportok válaszadóinak aránya a megfelelő alapsokaság célcsoportjának tükrében.

7. Stipendium Hungaricum ösztöndíjas külföldi hallgatók statisztikai száma, 2019/20. őszi képzési időszak, 2019. október 15-ei állapot. Adatok forrása: FIR OSAP.

8. Az önköltségesek számát, más forrást nem ismerve a 2019 őszi FIR OSAP adatbázisa alapján számoltuk. A számítás során az összes önköltséges hallgató létszámából levontuk a FIR OSAP adatbázisban szereplő Stipendium Hungaricum program lévők számát, és a levonás utáni maradékot tekintjük az önköltségesek számának.

9. 2019. őszi adatok, forrás: TKA adatbázis.

A válaszadók neme, életkora

A teljes minta nemek szerinti összetételét tekintve megállapítható, hogy 3442 férfi (55%) és 2815 nő (45%) töltötte ki a kérdőívet, 627 fővel több férfi, mint nő. 39 fő nem kívánta megadni a nemét (0,6%).

3. táblázat: A célcsoportok nemek szerinti megoszlása

Típus	Válaszadó		Férfi		Nő		Nem adta meg a nemét		Átlagéletkor
	Fő	%	Fő	%	Fő	%	Fő	%	
Stipendium Hungaricum	4713	74,9%	2749	58,3%	1937	41,1%	27	0,6%	25,2
Erasmus+	398	6,3%	141	35,4%	254	63,8%	3	0,8%	22,3
Önköltséges	1185	18,8%	552	46,6%	624	52,6%	9	0,8%	23,5
Összesen	6296	100,0%	3442	54,7%	2815	44,7%	39	0,6%	24,7

A válaszadók származási országa

A minta egészét tekintve, a kérdőívekre választ adó 6296 hallgató 123 országból érkezett Magyarországra felsőoktatási tanulmányaik megkezdésére, vagy folytatására. Legtöbben Jordániából (390 fő), a legkevesebben Lettországból (1 fő) választották hazánk képzéseit. A mintában szereplő célcsoportok származási országokénti összetétele differenciálnak tekinthető. Az alábbi táblázatban a 10 legnagyobb létszámot küldő országokat mutatjuk be.

4. táblázat: Felülreprezentált, 10 legnagyobb létszámot küldő országok, célcsoportonként

Ssz.	Erasmus+			Stipendium Hungaricum			Önköltséges		
	Ország	Fő	%	Ország	Fő	%	Ország	Fő	%
1.	Németország	92	23,1%	Jordánia	375	8,0%	Kína	154	13,0%
2.	Franciaország	43	10,8%	Szíria	287	6,1%	Németország	140	11,8%
3.	Olaszország	34	8,5%	Pakisztán	262	5,6%	Irán	80	6,8%
4.	Románia	31	7,8%	Mongólia	218	4,6%	Nigéria	78	6,6%
5.	Spanyolország	31	7,8%	Azerbajdzsán	201	4,3%	India	56	4,7%
6.	Törökország	27	6,8%	Brazília	197	4,2%	Norvégia	51	4,3%
7.	Portugália	24	6,0%	Tunézia	197	4,2%	Korea	39	3,3%
8.	Lengyelország	19	4,8%	Kína	185	3,9%	Törökország	38	3,2%
9.	Hollandia	16	4,0%	India	183	3,9%	Írország	31	2,6%
10.	Belgium	9	2,3%	Vietnám	179	3,8%	Japán	28	2,4%
Σ	Összesen	326	81,9%	Összesen	2284	48,5%	Összesen	695	58,6%
	Erasmus+ összesen	398	100%	SH összesen	4713	100%	Önköltséges összesen	1185	100%

A mintában az Erasmus+ programban részt vevő hallgatók 42 országból származnak. A Stipendium Hungaricum támogatásával tanuló, mintában szereplő válaszadók 69 országból érkeztek, 19 fő nem adta meg származási országát. Míg az önköltséges célcsoport 1185 válaszadója 106 országból érkezett, a hallgatók 10 esetben nem adtak meg országot válaszaikban. Földrajzi megközelítésben, az egyes országokat az ENSZ metodikája alapján¹⁰, régiók szerint csoportosítottuk, az eljárással országcsoportokat hozva létre (5. táblázat), ezzel megkönnyítve magunk számára az elemzést a 123 küldő ország viszonylatában.

A minta egészét tekintve az országcsoportok válaszadói között létszámával és arányával dominánsan kiemelkednek a Nyugat-Ázsiából (1506 fő, 23,9%), a Kelet-Ázsiából (736 fő, 11,7%), a Dél-Ázsiából (719 fő, 11,4%), mérsékelten az Észak-Afrikából (521 fő, 8,3%), Délkelet-Ázsiából (423 fő, 6,7%), és a Nyugat-Európából (348 fő, 5,5%) származó hallgatók.

A felsorolt 6 országcsoportból érkező, összesen 4253 hallgató a teljes minta 67,5%-át alkotja. Az Erasmus+ programban részt vevő válaszadók 40,7%-a (162 fő) Nyugat-Európából, 26,1%-a (104 fő) Dél-Európából érkezett hazánkba.

A Stipendium Hungaricum célcsoport válaszadóinak közel 30%-a (1328 fő) Nyugat-Ázsiából, másik valamivel több mint 30%-a (1545 fő) három országcsoportból (Dél-Ázsia (553 fő, 11,7%), Kelet-Ázsia (496 fő, 10,5%), Észak-Afrika (496 fő, 10,5%), további közel 20%-a (897 fő) pedig másik három országcsoportból (Délkelet-Ázsia (396 fő, 8,4%), Dél-Amerika (264 fő, 5,6%), Közép-Ázsia (237 fő, 5,0%)) származik.

Az önköltséges célcsoport válaszadó hallgatóinak 46,2%-a (547 fő) 3 ázsiai országcsoportból (Kelet-Ázsia (239 fő, 20,2%), Dél-Ázsia (164 fő, 13,8%), Nyugat-Ázsia (144 fő, 12,2%)), 25,3%-a 2 európai országcsoportból (Nyugat-Európa (186 fő, 15,7%), Észak-Európa (114 fő, 9,6%)), 7,3%-a (86 fő) pedig Nyugat-Afrikából érkezett hazánkba.

10. <https://unstats.un.org/unsd/methodology/m49/> (A letöltés időpontja: 2020. 04. 12.)

5. táblázat: A célcsoportok megoszlása országcsoportok között

Országcsoport	Válaszadók		Erasmus+		Stipendium Hungaricum		Önköltséges	
	Fő	%	Fő	%	Fő	%	Fő	%
Ausztrália és Új-Zéland	1	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	1	0,1%
Dél-Afrika	68	1,1%	0	0,0%	62	1,3%	6	0,5%
Dél-Amerika	290	4,6%	1	0,3%	264	5,6%	25	2,1%
Dél-Ázsia	719	11,4%	2	0,5%	553	11,7%	164	13,8%
Dél-Európa	323	5,1%	104	26,1%	168	3,6%	51	4,3%
Délkelet-Ázsia	423	6,7%	2	0,5%	396	8,4%	25	2,1%
Észak-Afrika	521	8,3%	2	0,5%	496	10,5%	23	1,9%
Észak-Amerika	31	0,5%	0	0,0%	0	0,0%	31	2,6%
Észak-Európa	131	2,1%	17	4,3%	0	0,0%	114	9,6%
Karib-térség	1	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	1	0,1%
Kelet-Afrika	247	3,9%	0	0,0%	225	4,8%	22	1,9%
Kelet-Ázsia	736	11,7%	1	0,3%	496	10,5%	239	20,2%
Kelet-Európa	299	4,7%	70	17,6%	195	4,1%	34	2,9%
Közép-Afrika	42	0,7%	0	0,0%	37	0,8%	5	0,4%
Közép-Amerika	53	0,8%	1	0,3%	48	1,0%	4	0,3%
Közép-Ázsia	253	4,0%	2	0,5%	237	5,0%	14	1,2%
Nyugat-Afrika	275	4,4%	0	0,0%	189	4,0%	86	7,3%
Nyugat-Ázsia	1506	23,9%	34	8,5%	1328	28,2%	144	12,2%
Nyugat-Európa	348	5,5%	162	40,7%	0	0,0%	186	15,7%
Nem adott meg országot	29	0,5%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%
Összesen	6296	100,0%	398	100,0%	4713	100,0%	1185	100,0%

A válaszadók felsőoktatási intézménye

A teljes mintát 41 felsőoktatási intézmény hallgatóinak válasza alkotja. A mintában szereplő válaszadóknak összességében több mint fele a Debreceni Egyetemen (1243 fő, 19,7%), a Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetemen (790 fő, 12,5%), az Eötvös Loránd Tudományegyetemen (737 fő, 11,7%) és a Pécsi Tudományegyetemen (681 fő, 10,8%) tanul, létszámuk megközelíti a 3500 főt. Jelentős létszámú hallgatói csoportokat foglal magában a mintában a Szent István Egyetem (451 fő, 7,2%), a Szegedi Tudományegyetem (429 fő, 6,8%) és a Budapesti Corvinus Egyetem (327 fő, 5,2%), a három intézmény a teljes minta 19,2%-át teszi ki, magában foglalva több mint 1200 hallgatót. A teljes adatbázis tekintetében 1% alatti hallgatói aránnyal rendelkező 23 intézmény esetében 346 hallgató szerepel az adatbázisban, az összes 6%-a. A mintát alkotó intézmények közül 23 budapesti és 18 vidéki székhelyű. A hallgatók közül 3395 fő (54%) vidéki egyetemeken és 2900 fő budapesti (46%) székhelyű egyetemeken folytatta tanulmányait az adatfelvétel időpontjában.

Az *Erasmus+ program* mintában szereplő válaszadói meghatározó mértékben az Eötvös Loránd Tudományegyetem (92 fő, 23,1%), a Budapesti Corvinus Egyetem (52 fő, 13,1%), a Szent István Egyetem (27 fő, 6,8%), a Szegedi Tudományegyetem (25 fő, 6,3%), és a Pécsi Tudományegyetem (24 fő, 6,0%) képzésein koncentráltak (összesen 246 fő, 61,8%).

A *Stipendium Hungaricum* támogatásában részesülő válaszadó hallgatók ettől némileg eltérően a Debreceni Egyetem (1061 fő, 22,5%), a Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem (757 fő, 16,1%), az Eötvös Loránd Tudományegyetem (545 fő, 11,6%), a Szent István Egyetem (397 fő, 8,4%), a Pécsi Tudományegyetem (380 fő, 8,1%), és a Szegedi Tudományegyetem (287 fő, 6,1%) képzéseit választották nagy mértékben (összesen: 3427 fő, 72,8%).

A minta *önköltséges hallgatói* az előzőektől eltérő képet mutatva, a Pécsi Tudományegyetem (277 fő, 23,4%), a Debreceni Egyetem (166 fő, 14,0%), Állatorvostudományi Egyetem (140 fő, 11,8%), az Eötvös Loránd Tudományegyetem (100 fő, 8,4%), a Szegedi Tudományegyetem (117 fő, 9,9%) programjain tanulnak (összesen 800 fő, 67,5%).

A válaszadók képzési programja

A minta válaszadóinak egészét tekintve megállapítható az alapképzésben tanulók dominanciája (2732 fő, 43,4%), a mesterképzésben résztvevők meghatározó súlya (2118 fő, 33,6%), valamint a PhD képzést folytatók alacsony, de számottevő mértéke (1020 fő, 16,2%) (6. táblázat). Az alapképzés esetében az *Erasmus+ program* válaszadói, a mesterképzés és a PhD tanulmányok tekintetében a *Stipendium Hungaricum* támogatását élvező hallgatók, az osztatlan képzés esetében az *önköltséges hallgatók* térnek el pozitív irányba a teljes minta átlagértékeitől, illetve más célcsoport értékeitől. Hasonló arányban (17,4%), de kisebb létszámban (206 fő) tanultak osztatlan képzésekben.

6. táblázat: A válaszadók összetétele az egyes képzési szinteken célcsoportonként

Képzési szint	Válaszadó		Erasmus+		Stipendium Hungaricum		Önköltséges	
	Fő	%	Fő	%	Fő	%	Fő	%
Alapképzés	2732	43,4%	287	72,1%	1966	41,7%	479	40,4%
Előkészítő	91	1,4%	0	0,0%	35	0,7%	56	4,7%
Mesterképzés	2118	33,6%	79	19,8%	1706	36,2%	333	28,1%
Osztatlan	332	5,3%	26	6,5%	100	2,1%	206	17,4%
PhD	1020	16,2%	6	1,5%	906	19,2%	108	9,1%
Nem adta meg	3	0,0%		0,0%		0,0%	3	0,3%
Összesen	6296	100,0%	398	100,0%	4713	100,0%	1185	100,0%

A válaszadók képzési területe

A képzési területek vonatkozásában az Erasmus+ program mintában szereplő válaszadói elsősorban a gazdaságtudomány (87 fő, 21,9%), a bölcsészettudomány (69 fő, 17,3%), és a társadalomtudomány (60 fő, 15,1%) képzési területén dominálnak. A Stipendium Hungaricum támogatásával tanuló hallgatók kiemelt létszámban a műszaki tudományok (1540 fő, 32,7%), magas létszámban a gazdaságtudomány (767 fő, 16,3%), és mérsékelt számban az informatika (505 fő, 10,7%) területén vannak jelen, ezek mellett megemlíthető az orvos- és egészségtudományok, ahol 441 fő (9,4%) tanult esetükben. Az önköltséges hallgatók ezzel szemben egy képzési területen, az orvos- és egészségtudomány vonatkozásában jelennek meg domináns mértékben (626 fő, 52,8%), emellett lényegesen alacsonyabb értéket a gazdaságtudomány (132 fő, 11,1%), valamint a társadalomtudomány (100 fő, 8,4%) tekintetében értek el.

7. táblázat: A célcsoportok megoszlása képzési területek között

Képzési terület	Válaszadó		Erasmus+		Stipendium Hungaricum		Önköltséges	
	Fő	%	Fő	%	Fő	%	Fő	%
Agrártudomány	271	4,3%	10	2,5%	245	5,2%	16	1,4%
Bölcsészettudomány	470	7,5%	69	17,3%	315	6,7%	86	7,3%
Gazdaságtudomány	986	15,7%	87	21,9%	767	16,3%	132	11,1%
Informatika	575	9,1%	5	1,3%	505	10,7%	65	5,5%
Jogtudomány	90	1,4%	33	8,3%	46	1,0%	11	0,9%
Műszaki tudományok	1644	26,1%	34	8,5%	1540	32,7%	70	5,9%
Művészet	139	2,2%	26	6,5%	76	1,6%	37	3,1%
Orvos- és egészségtudomány	1101	17,5%	34	8,5%	441	9,4%	626	52,8%
Pedagógusképzés	54	0,9%	20	5,0%	26	0,6%	8	0,7%
Sporttudományok	13	0,2%	4	1,0%	9	0,2%	0	0,0%
Társadalomtudomány	531	8,4%	60	15,1%	371	7,9%	100	8,4%
Természettudomány	422	6,7%	16	4,0%	372	7,9%	34	2,9%
Összesen	6296	100,0%	398	100,0%	4713	100,0%	1185	100,0%

3. A HAZÁNKBAN TANULÓ KÜLFÖLDI HALLGATÓK GAZDASÁGI HATÁSAI

A hallgatók gazdasági hatásainak vizsgálatához kapcsolódóan az egy hallgatóra eső átlagos költési volumen mellett – amely kérdésre az alábbiakban térünk ki – fontos a célcsoportok létszámának, valamint eloszlásának vizsgálata. Ez utóbbi tényező az egyéni költési nagyságrendek mellett a hatásbecslés másik fontos elemét adja.

A három csoport együttes létszáma meghaladta a 30 ezer főt (33 422 fő), amelyen belül a legnagyobb részarányt, a vizsgált hallgatói kör mintegy 59,66%-át az önköltséges, 27,03%-át a Stipendium Hungaricum programban részt vevő, és 13,31%-át az Erasmus+ diákok adták¹¹. A csoportok szintjén vizsgálva a kérdést intézményi vetületben a Stipendium Hungaricum programban tanulók eloszlása volt a leginkább heterogén, őket az önköltséges hallgatók, majd az Erasmus+ programban tanuló diákok követték. A három csoportot együttesen tekintve egy intézményre átlagosan 522 hallgató jutott, azonban a diákok eloszlása rendkívül szélsőséges. Országos szinten összesen 29 olyan intézmény volt, amelyben a fenti hallgatói csoportok összesített száma meghaladta a 100-at. Ezen intézmények közel 60%-ban az önköltséges hallgatók részaránya volt a legmagasabb, 31%-ban a Stipendium Hungaricum programban tanuló diákok adták a legnagyobb hallgatói kört, míg három esetben a kreditmobilitásban részt vevő Erasmus+ hallgatók domináltak. Fontos kérdés a hallgatók településenkénti megoszlásának vizsgálata. A legkevesbé kiegyenlített területi eloszlással az Erasmus+ programban résztvevők rendelkeztek, őket az önköltséges hallgatók majd a Stipendium Hungaricum programban résztvevők követték. Tehát utóbbi csoport rendelkezett települési vetületben a leginkább kiegyenlített eloszlással. A súlypont az intézményi tekintetben leginkább egyenletes eloszlást mutató Erasmus+ hallgatók esetében tolódik el a legerőteljesebben Budapest felé (75,5%-uk fővárosi székhelyű intézményben tanult), az önköltséges hallgatók budapesti részaránya némiképp kisebb (53,8%), míg a leginkább kiegyenlített településenkénti eloszlást a Stipendium Hungaricum programban résztvevők adták (kevesebb, mint a csoport fele folytatta tanulmányait budapesti oktatási intézményben). Budapest mellett számottevő súlyt képvisel a három legnagyobb hallgatói létszámú vidéki egyetemváros is, amelyek a fővárossal együtt a vizsgált célcsoportok hallgatói létszámának mintegy 91,9%-át adják.

A külföldi hallgatók költési volumene

A hallgatók létszáma, megoszlása és súlya mellett számottevő különbségek mutatkoztak az egyes célcsoportok költségeinek egyéni volumenek tekintetében vett megoszlásában is. A jelen vizsgálat a fenti

11. Elemzési szempontból a bevezető ezen részének az a szerepe, hogy a teljes költést meghatározó egyenlet első elemét (adott csoport hallgatóinak száma) árnyalja, mutassa be az alábbi dimenziókban:

- Szemléltesse, hogy eleve mekkora csoportról beszélünk (nem mindegy, hogy 1 000 000 Ft költést egy ember, vagy 100 ember hoz stb.)
- Mennyire egyenletesen és milyen mintázat mentén oszlik el a célcsoport az intézmények között.
- Ugyanígy a székhely szerint a településekhez rendelve a hallgatókat a települések között.

A kapcsolódó képlet:

Célcsoport teljes költése = Adott csoport hallgatóinak száma * Tartózkodási idő (10 hónap jelen esetben) * Egy hallgatóra eső átlagos havi költés

kérdést egyfelől a költés jellege alapján rendszeres, turisztikai célú, valamint eseti dimenziókban vizsgálta, amelyhez további tételként kapcsolódót az önköltséges hallgatók esetében a tandíjak nagyságrendje. A fentiekén túl vizsgáltuk a hallgatók által fogadott vendégek havi költéseinek volumenét is.

8. táblázat: A hallgatók egy hónapra vetített kiadásainak volumene rendszeres, turisztikai célú, eseti és tandíjra fordított kiadások szerint, valamint a hallgatók által fogadott vendégek átlagos kiadásai egy hónapra vetítve

Költési tétel	Erasmus+	Stipendium Hungaricum	Önköltséges
Havi rendszeres költések:	224 983 Ft	212 396 Ft	259 361 Ft
+ turisztikai költések:	51 048 Ft	32 415 Ft	38 662 Ft
Havi rendszeres költések turizmussal:	276 031 Ft	244 811 Ft	298 023 Ft
+ eseti költések:	11 770 Ft	23 148 Ft	74 172 Ft
Költések egy hónapra turizmussal és eseti kiadásokkal:	287 802 Ft	267 959 Ft	372 195 Ft
+ tandíj egy hónapra vetítve:	0 Ft	0 Ft	315 586 Ft
Költések egy hónapra turizmussal, eseti kiadásokkal, tandíjjal:	287 802 Ft	267 959 Ft	687 781 Ft
+ vendégek költései:	27 497 Ft	13 545 Ft	21 075 Ft
Teljes havi költés a hallgatóra és vendégeire összevontan:	315 298 Ft	281 504 Ft	708 856 Ft

A fenti tételek alapján a hallgatók költségvetési szerkezete több tekintetben is mutatott csoportspecifikus jellegzetességeket. A legtöbbet havi rendszeres kiadásai fedezésére átlagosan egy önköltséges hallgató költötte. A Stipendium Hungaricum programban tanulók a költési kategóriák legtöbbszörében a legkisebb kiadást realizálták, ugyanakkor helyzetük az eseti költések dimenziójában ettől eltér. Bár ilyen irányú kiadásai az önköltséges hallgatók költési volumenét nem érik el, több mint kétszeresen meghaladják az Erasmus+ programban tanuló diákokra jellemző átlagot. Az önköltséges és Stipendium Hungaricum ösztöndíjas hallgatók esetében az eseti költések magasabb arányában közrejátszhat a hosszabb tartózkodási idő, amely egyfelől hosszabb távú befektetéseket is indokoltta tehet, másfelől természetes okokból (eszközök amortizációja, a hallgató egészségi állapota) egyéb eseti költések is nagyobb valószínűséggel fordulhatnak elő.

A turisztikai kiadások dimenziójában az Erasmus+ diákok költötték a legtöbbet. A tandíj, mint hallgatói kiadás viszont csak az önköltséges diákoknál jelentkezett, náluk azonban az átlagos mérték jelentős, megközelíti a turisztikai költségekkel kiegészített havi kiadások nagyságrendjét.

Összesített tanév arányos költési volumen tekintetében az önköltséges hallgatók súlya valamennyi területen domináns marad, ugyanakkor a Stipendium Hungaricum programban résztvevők szerepe jelentősen erősödik, mindegyik kategóriában meghaladja az Erasmus+ hallgatókra jellemző volument. A három célcsoport által realizált költések összesített volumene meghaladja a 180 milliárd Ft-ot, amelyből 62 924 676 813 Ft-ot az önköltséges hallgatók által befizetett tandíj becsült értékéből érkezik, míg 6 648 900 355 Ft-ot a hallgatók által fogadott vendégek költenek. Ennek megfelelően 111 223 505 154 Ft tevődik össze a hallgatók személyes kiadásából. A személyes turisztikai költségek ezen belül 12 908 193 098 Ft-ot, az eseti kiadások pedig 17 404 079 395 Ft-ot képviselnek.

9. táblázat: Az Erasmus+, Stipendium Hungaricum programban tanuló, valamint önköltséges hallgatói csoportok összesített költsége

Költési tétel	Teljes költség
Rendszeres költségek:	80 911 232 661 Ft
+ turisztikai költségek:	12 908 193 098 Ft
Havi költségek turizmussal:	93 819 425 759 Ft
+ eseti költségek:	17 404 079 395 Ft
Költségek turizmussal és eseti kiadásokkal:	111 223 505 154 Ft
+ tandíj:	62 924 676 813 Ft
Költségek turizmussal, eseti kiadásokkal, tandíjjal:	174 148 181 967 Ft
+ vendégek költségei:	6 648 900 355 Ft
Teljes költség a hallgatókra és vendégeire összevontan:	180 797 082 322 Ft

A vizsgálat kitért a Stipendium Hungaricum programban tanuló hallgatók után az állam által az egyes, képzésükben részt vevő intézményeknek önköltség tekintetében kifizetett összegek elemzésére is, amely tételek együttes volumene a 2019-es évben meghaladta a 27,3 milliárd forintot (27 352 854 743 Ft). A fenti összeg intézmények szerinti eloszlását tekintve hasonló mintázatot mutatott a hallgatók számának eloszlásával. A főváros és a három legnagyobb hallgatói létszámú vidéki egyetemváros súlya ebben a tekintetben is határozott maradt.

A hallgatók fogyasztásának területi vonatkozásai

A költségi volumenhez szélsőséges területi eloszlás társult, valamennyi csoport esetében a főváros súlya a legnagyobb, ugyanakkor a súlypont a vidéki egyetemvárosok és Budapest tekintetében eltérnek. Az Erasmus+ programban tanuló diákok esetében a költségi volumenek Szegeden közelítik meg legjobban a fővárosra számolt értéket, ezt pedig Pécs és Debrecen követi. A Stipendium Hungaricum program esetében a Debrecenre mért érték közelíti meg a leginkább a fővárosra jellemző nagyságrendet. Az önköltséges hallgatók csoportja esetében ugyanakkor Pécs esetében mértük a legnagyobb összes költségi volument, valamint a fővároshoz viszonyított legnagyobb súlyt is, amely települést Debrecen, majd Szeged követte.

A fenti hatásokat Budapest esetében szerteágazó intézményi szerkezet közvetíti, hét felsőoktatási intézményben is meghaladta a vizsgált hallgatói csoportok összesített száma az ezret, és összesen 16 olyan egyetem/főiskola volt a fővárosban, amelyben az Erasmus+, Stipendium Hungaricum programban tanuló, valamint önköltséges hallgatók összesített létszám magasabb volt 100 főnél. Ezzel szemben a vidéki egyetemvárosokban szinte kizárólagosan egy intézményhez köthető a hallgatói csoportok jelenléte. A költségi nagyságrendek ilyen irányú eloszlásában domináns szerepet játszott a hallgatók számának korábban bemutatott eloszlása, amely mellett az egy hallgatóra eső költségi volument és a helyi költségi hányadot is megvizsgáltuk. Utóbbi mutató a hallgatók képzésének helyet adó településen elköltött jövedelem hányadát adja és utal arra, hogy az adott település kínálata a hallgatói kereslet mekkora hányadát tudja realizálni.

Valamennyi célcsoport relációjában jellemző, hogy Budapest és a három legnagyobb hallgatói létszámú vidéki egyetemváros tekintetében az egy hallgatóra eső legmagasabb átlagos költség a fővárosra esik.

A helyi fogyasztási hányadok szűk tartományban mozognak, a terjedelem az Erasmus+ hallgatók esetében a legnagyobb (a négy település dimenziójában) 9,7%, míg a Stipendium Hungaricum programban tanulókénál a legkisebb, mindössze 4,1%. Általában jellemző, hogy a megkérdezett hallgatók fogyasztásuknak átlagosan 79,8–87,98%-át azon a településen eszközölték, ahol tanulmányaikat folytatták. Ezen fogyasztási hányadok a vizsgált települések esetében jelentős különbségeket mutattak, Budapest, Debrecen, Pécs és Szeged esetében (72,4 és 90,5% között változtak) ugyanakkor kitűnt, hogy a legmagasabb átlagos helyi fogyasztási hányadot a Stipendium Hungaricum programban tanuló diákok adták.

A lokális gazdasági hatás szempontjából a háttérterületek fejlettsége is fontos szerepet játszik, az egységnyi költség súlya eszerint jelentős eltéréseket mutathat. Célcsoportonként vizsgálva a kérdést, az Erasmus+ hallgatók költségeinek megyei és regionális GDP-hez viszonyított részarányában is látszik a létszámok szélsőséges eloszlása, Budapestre koncentrálódása: a Közép-Magyarország nagyrégió esetében mért értéknek mindössze 32%-át adta a második Dél-Dunántúl Régióra jellemző mutató. Célcsoportonként tekintve a Stipendium Hungaricum program esetében az Észak-Alföld Régió, míg az önköltséges diákok csoportjában a Dél-Dunántúl Régióban mértük a legmagasabb fokú területi súlyt (10. táblázat).

10. táblázat: A hallgatók költségeinek regionális GDP-hez viszonyított részaránya célcsoportonként és a vizsgált hallgatók kör egészére (Budapest, Debrecen, Pécs és Szeged esetében, a 2018-as évre vetítve)*

	Erasmus+	Stipendium Hungaricum	Önköltséges	Teljes célcsoport
Terület	Regionális részarány			
Közép-Magyarország	0,0395%	0,0555%	0,1849%	0,2799%
Dél-Dunántúl	0,0127%	0,0724%	0,3339%	0,4190%
Észak-Alföld	0,0070%	0,0925%	0,1868%	0,2863%
Dél-Alföld	0,0116%	0,0325%	0,1400%	0,1841%
Terület	Budapesti és megyei részarány			
Budapest	0,0507%	0,0712%	0,2372%	0,3591%
Baranya	0,0317%	0,1802%	0,8314%	1,0433%
Hajdú-Bihar	0,0171%	0,2275%	0,4597%	0,7043%
Csongrád	0,0359%	0,1001%	0,4318%	0,5678%
Ország összesen	0,0290%	0,0549%	0,1682%	0,2521%

*Budapest a számításokban Közép-Magyarországi nagyrégió költségének részét képezte.

Valamennyi hallgatói csoport együttes részarányát vizsgálva a Dél-Dunántúl Régióra és Baranya megyére gyakorolt hatás bizonyult a legnagyobbnak, utóbbi esetben a költségek volumene meghaladta a megyei GDP 1%-át.

A hallgatók költség szerkezete termék és szolgáltatáscsoportok szerint

Ha a költség volumenek mellett a vizsgálatot kiterjesztjük hallgatók által fogyasztott főbb termék és szolgáltatáscsoportokra, úgy a kép árnyaltabbá válik, ebben a tekintetben a vizsgált külföldi hallgatói csoportok számos hasonlóságot mutattak.

Az egyes termék és szolgáltatáscsoportok sorrendje egy kivétellel valamennyi csoportban azonos,

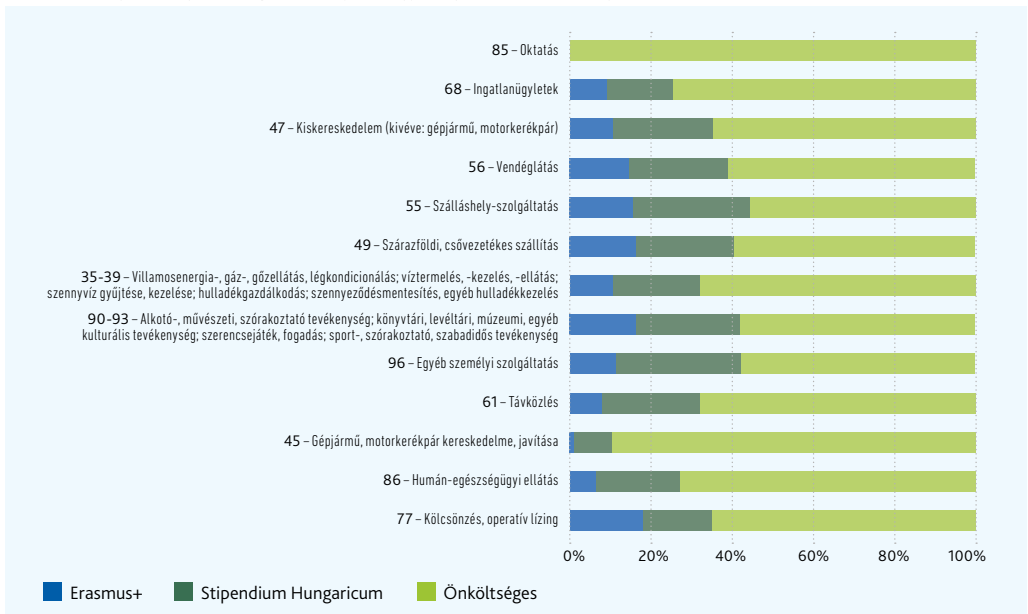
bár a belső eloszlás változik. Az Erasmus+ hallgatók a másik két hallgatói körtől eltérnek magasabb fokú turisztikai aktivitásukban, amelyhez a szabadidős tevékenységek területén realizált magasabb relatív súlyú költés is társul. A hallgatók esetében a legnagyobb kiadási tételt a lakhatással összefüggő költségek adják, amelyeket az ételiszerekre, élvezeti cikkekre, higiénéiára költött összegek, majd a turisztikai kiadások követnek.

A hallgatók kiadásaikon, az elfogyasztott termékeken és igénybe vett szolgáltatásokon keresztül hatást gyakorolnak az egyes nemzetgazdasági ágazatokra, amely dimenzióban különösen a volumen tekintetében nagyon jelentős eltéréseket találtunk. A legtöbbet összesen az önköltséges hallgatók (19 939 fő), majd a Stipendium Hungaricum programban részt vevő diákok (9 035 fő), végül az Erasmus+ hallgatók (4 448 fő) költöttek, amely eltérés az egyéni költési volumenen túl a hallgatók létszámában való jelentős különbségekkel is magyarázható.

A vizsgált hallgatói csoportok költségeiben legerőteljesebben érintett ágazat az oktatás, amelynek a helyzete sajátos, mert ezen költési tétel a tandíjakat tartalmazza és teljes egészében az önköltséges hallgatók csoportján keresztül realizálódik. A második helyen az ingatlanügyletek, majd a kiskereskedelem következik, amely két ágazat a hallgatók számos olyan alapszükségletét elégítik ki, amelyekben egyfelől rendkívül korlátozott a diák mozgástere a költségek elkerülésére, másfelől a lakhatás esetében a Budapesten és a legnagyobb hallgatói létszámú vidéki egyetemvárosokban jellemző magasabb albérlési díjak miatt komoly nagyságrendű tételeket tartalmazhat.

A nemzetgazdasági ágazatonkénti költségek (tandíjak nélküli) átlagosan 66,2%-át az önköltséges, 22,3%-át a Stipendium Hungaricum programban tanuló és 11,5%-át az Erasmus+ diákok adják. A tandíjakat is figyelembe véve az önköltséges hallgatók átlagos ágazati költési részaránya 68,8%-ra emelkedik a Stipendium Hungaricum programban résztvevőké 20,6%-ra, az Erasmus+ diákoké 10,6%-ra változik (2. ábra).

2. ábra: A vizsgált hallgatói csoportok súlya az egyes ágazatok érintettségében

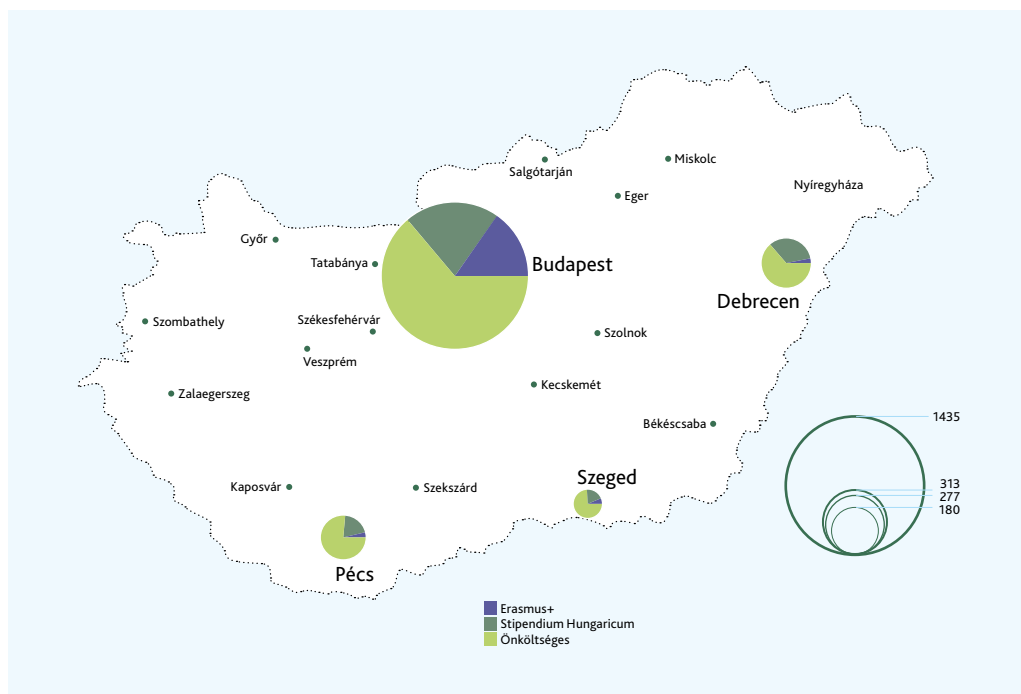

A külföldi hallgatók jelenlétének országos és lokális foglalkoztatási hatásai

A hallgatók költségein keresztül keresletet támasztanak az ágazatok széles körében, amely kereslet mentén fogyasztásuk a foglalkoztatás szintjére is hatást gyakorol. A hallgatók költségei által legerőteljesebben érintett ágazatok sorában eltérő helyen, de megjelenik a szállítás és raktározás, az ingatlanügyletek, elsősorban a kiskereskedelmen keresztül a kereskedelem és gépjárműjavítás, valamint az egyéb személyi szolgáltatás (wellness, fodrász, kozmetikus stb.) is. Ezen nemzetgazdasági ágakra koncentrált a vizsgált hallgatói csoportok költségei mentén mért foglalkoztatási hatás összesen mintegy 96,7%-a.

A fenti foglalkoztatási hatás területi horizontját tekintve célcsoporttól függően 46–60,5%-ban Budapesten koncentrálnak, az országos átlagot meghaladóan 51,3%-a esik ide. A súlypont leginkább az Erasmus+ hallgatók esetében tolik el Budapest felé, míg a Stipendium Hungaricum programban a legkevésbé (az ebben a programban tanuló hallgatók költségei alapján megvalósuló foglalkoztatási hatás becsült mértékének 54%-a az ország fővárosán kívüli területeire esett). Az önköltséges hallgatók ebben a tekintetben a két csoport között átmenetet képviselnek, esetükben a becsült hatás 51,3%-a jut a fővárosra. Összességében a külföldi hallgatók teljes becsült foglalkoztatási hatásnak mintegy 78,8%-a Budapesthez, és a három vidéki egyetemvároshoz kapcsolható.

3. ábra: A hallgatók teljes közvetlen foglalkoztatási hatása célcsoportok szerint Budapesten és a három legnagyobb hallgatói létszámú vidéki egyetemvárosban

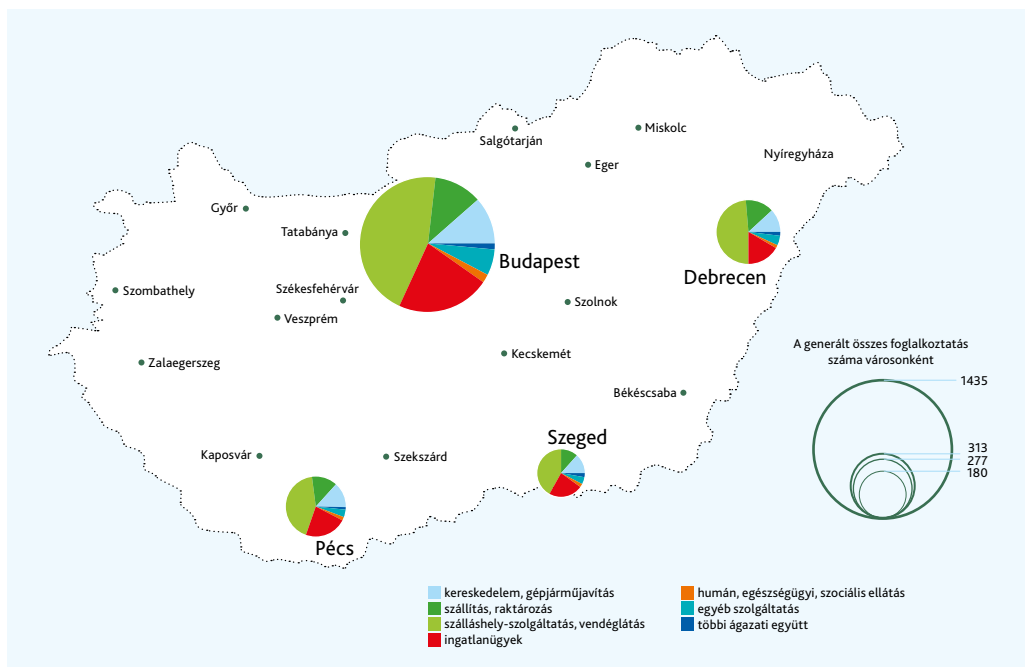

11. táblázat: Az egyes hallgatói csoportok költségeinek foglalkoztatásra gyakorolt hatása (fő)

Terület	Erasmus+	Stipendium Hungaricum	Önköltséges	Teljes célcsoport
Országos	362	655	1782	2799
Budapest	219	301	915	1435
Debrecen	10	104	199	313
Pécs	11	54	212	277
Szeged	12	35	133	180

Az országos szinten megfigyelt ágazati megoszlás települési szinten is hasonló képet mutat, az álláshelyek meghatározó része három területre, a szálláshely-szolgáltatás, vendéglátás, az ingatlanügyletek, valamint a szállítás és raktározás területére esik (4. ábra).

4. ábra: A közvetlen foglalkoztatási hatás ágazati megoszlása Budapesten és a három legnagyobb hallgatói létszámú vidéki egyetemvárosban

A hallgatók bevételei

A költségeik anyagi ellentételezését az egyes hallgatók részben vagy egészében havi bevételeikből fedezik. A vizsgálat tapasztalatai alapján ugyanakkor ezek teljes egészében nem fedik le a hallgatók kiadásait, egyes tételeiket, például az eseti és váratlan vásárlásokat, az utazásokat és a tandíjat egyéb forrásokból,

támogatásból, eseti nem rendszeres jellegű bevételeiből egyenlítik ki. Mindezek mellett a havi bevételek szerkezete tekintetében a differencia az Erasmus+ és Stipendium Hungaricum programban tanuló, valamint az önköltséges diákok között húzódik. Előbbi kettő célcsoport bevételeinek szerkezete hasonló, utóbbi jelentősen eltér.

12. táblázat: A hallgatók becsült összes bevétele és annak szerkezeti megoszlása

Bevétel jellege	Erasmus+	Stipendium Hungaricum	Önköltséges	Teljes célcsoport
Bevételek összege	10 714 992 436 Ft	14 769 807 068 Ft	38 617 080 633 Ft	64 101 880 137 Ft
Családi támogatások	36,8%	25,4%	75,5%	57,5%
Ösztöndíjak	54,2%	61,8%	12,2%	30,6%
Diákmunka	6,2%	10,6%	6,7%	7,5%
Egyéb	2,9%	2,2%	5,7%	4,4%

A hallgatók költségeinek közvetlen költségvetési hatásai

A diákok vásárlásaikon keresztül költségvetési bevételt generálhatnak, amely közvetlen hatás az áfabevételeken keresztül realizálódhat. Ezen bevételi források nagyságrendje a célcsoportok költségei, azok ágazati szerkezete és az egyes ágazatokban jellemző áfakulcsok mentén eltért. A teljes csoportra vonatkoztatva ennek összege ágazati szinten meghaladta a 10 985 209 405 Ft-ot, amely összeg meghatározó részét, a teljes célcsoportra vonatkoztatva mintegy 73,1%-át kereskedelem, szállítás és szálláshely-szolgáltatás, vendéglátás, illetve az ezen tevékenységeket magukban foglaló gazdasági területek közvetítették.

A külföldi hallgatók költségeinek multiplikatív hatásai

A jelen vizsgálat a fentiekén túl az Ágazati Kapcsolatok Mérlegének felhasználásával (KSH), az abból számított 1-es típusú multiplikátorok segítségével kitért a diákok költségeinek ágazati kapcsolatok által közvetített multiplikatív, a kibocsátásra, a bruttó hozzáadott értékre, az importált termékek és szolgáltatások felhasználására, a munkavállalói jövedelmekre (ebből bérekre és keresetekre), valamint a foglalkoztatottak számára gyakorolt hatásának becslésére is.

A hallgatók által legerőteljesebben érintett 21 ágazat és összevont ágazati kategória közül a legtöbb esetben a külföldi hallgatók vizsgált csoportjainak fogyasztása eredményeként megvalósuló teljes hatás legnagyobb része az oktatás területén realizált költségek eredményeként valósult meg. Az ezen a területen realizált kiadások a teljes nemzetgazdaságra gyakorolt hatás tekintetében a kibocsátás, a bruttó hozzáadott érték, a munkavállalói jövedelem (ebből bérek és keresetek), valamint a foglalkoztatás esetében is a legmagasabbnak adódtak, míg az importált termékek és szolgáltatások felhasználása kapcsán a szálláshely-szolgáltatás, vendéglátás ágazatban realizált költségek által a teljes nemzetgazdaságra gyakorolt összesített hatás bizonyult a legnagyobbknak. A kibocsátás és bruttó hozzáadott érték esetében az oktatást az ingatlanügyletek, saját lakás szolgáltatás, majd a szálláshely-szolgáltatás, vendéglátás követte. A foglalkoztatásra gyakorolt hatásnál a szálláshely-szolgáltatás, vendéglátás került a második, míg az ingatlanügyletek a harmadik helyre. A munkavállalói jövedelmeken belül a bérekre és keresetekre gyakorolt hatást vizsgálva azonban megváltozik a kép, az oktatás után a második legjelentősebb hozzájárulás a külföldi hallgatók költségei által megvalósuló teljes nemzetgazdasági hatáshoz a kiskereskedelem

területén megvalósuló költsékeken és azok tovagyrűzű hatásain keresztül jött létre. Az importált termékek és szolgáltatások felhasználása esetében a szálláshely-szolgáltatás, vendéglátás, az oktatás, majd az ingatlanügyletek, saját lakás szolgáltatás ágazatokban realizált költségek és azok tovagyrűzű hatásai járultak hozzá a legnagyobb mértékben a teljes gazdasági hatáshoz.

A három célcsoportra és valamennyi ágazatra kapott eredményeket összegezve a vizsgálat tapasztalatai alapján az ágazatközi kapcsolatokat is figyelembe véve a diákok becsült fogyasztása mintegy 213 072 532 086 Ft összes kibocsátást és 124 372 166 177 Ft bruttó hozzáadott értéket eredményezett, 24 602 575 303 Ft-tal járult hozzá az importált termékek és szolgáltatások felhasználásához, 67 381 940 197 Ft-al a munkavállalói jövedelmekhez (amelyből 53 450 536 720 Ft bérként és keresetként jelent meg) és 19 924,25 fővel a foglalkoztatottak számához.

Összességében megállapíthatjuk, hogy az Erasmus+ programban résztvevők, Stipendium Hungaricum ösztöndíjasok, valamint önköltséges hallgatók egy tanév alatt vásárlásaikon keresztül mintegy 111 223 505 154 Ft értékben fogyasztanak. A hallgatók ezen személyes költsége több dimenzióval is kiegészül, egyfelől tandíjokat fizetnek, amelynek átlagos mértéke a csoport egészére vetítve további 62 924 676 813 Ft becsült bevételt képvisel, másfelől vendégeket fogadnak, akik szintén költenek, összegében mintegy 6 648 900 355 Ft becsült volumenben. A hallgatók és az általuk fogadott vendégek által megvalósított fogyasztás így az azt kiszolgáló vállalatoknak mintegy 180 797 082 322 Ft *átlagos bevételt eredményezhet.*

A fenti költségek szerzteágazó hatásmechanizmusokon keresztül további folyamatokat generálnak a gazdaságban, amely hatás többek között a foglalkoztatásban és az államháztartási bevételekben is megjelenhet. A költségek révén a hallgatók extra keresletet támasztanak, amelyek a különböző a diákok fogyasztását kiszolgáló vállalkozásokat további foglalkoztatás növelésre ösztönözhetik, ennek volume-ne a jelen vizsgálat eredményei alapján közvetlenül mintegy 2 799 főre tehető átlagosan, amely 100 hallgatóra vetítve 8,37 főt jelent.

4. A HAZÁNKBAN TANULÓ KÜLFÖLDI DIÁKOK TURISZTIKAI FOGYASZTÁSI SZOKÁSAI

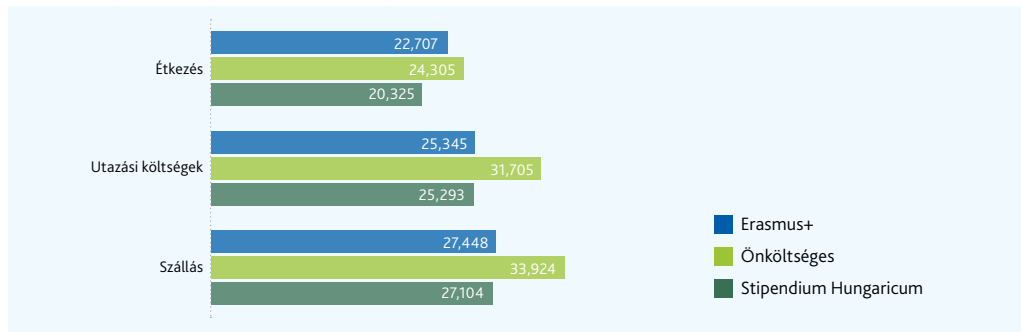
A külföldi hallgatók jelenléte továbbá hatást gyakorolhat a térség és tágabb értelemben az egész ország turizmusára, amennyiben látogatóként megjelennek az egyes hazai turisztikai desztinációkban, illetve jelenlétük alatt vendégeket fogadnak, akik költséikkel szintén összetett gazdasági hatásokat indukálnak. A külföldi hallgatók turisztikai fogyasztási szokásait vizsgálva megállapíthatjuk, hogy mindhárom hallgatói csoport döntő többsége évente 1-6 alkalommal utazik Magyarországon belül. Az élen az Erasmus+ program hallgatói állnak, amely minden bizonnyal azzal van összefüggésben, hogy ők jóval rövidebb ideig tartózkodnak hazánkban, így vélhetően minél több látnivalót, célpontot fel szeretnének keresni. A felmérés alapján megállapítható, hogy a turisztikai célú utazásaik folyamán a hazánkban tanuló nemzetközi hallgatók leginkább vonattal és busszal közlekednek, a többség barátokkal utazik.

Az eltöltött vendégéjszakák száma elég magas, a legtöbb időt átlagban a meglátogatott desztinációban (3,75 nap) az Erasmus+ hallgatók töltenek, ami azt az elképzelést támaszthatja alá, miszerint a kevesebb hazánkban töltött időt aktívabban akarják kihasználni a turisztikai célú utazásaik kapcsán.

A nagyobb egyetemvárosokban tanuló külföldi diákok utazási gyakoriságát vizsgálva, megállapítható, hogy évente legtöbbször a szegediek utaznak (59,9%), havonta a pécsiek (14,4%), hetente pedig nagyon kicsi arányban ugyan, de a budapestiek (1,6%). A potenciális utazók leginkább Budapesten mutathatók ki, hiszen 20,2% nem utazik ugyan, de tervez utazni.

A turisztikai témájú kutatás fontos eleme volt a *hallgatók által egy-egy látogatás alatt elköltött összeg* meghatározása válaszaik alapján. Az elemzés alapján megállapítható, hogy a KSH által publikált legfrissebb mutatók szerint átlagosan a Magyarországra tett külföldi utazások kapcsán az egy főre jutó napi költés, 15,9 ezer forint/fő/nap értéket mindegyik vizsgált csoport költése komoly mértékben meghaladja (5. ábra) mindegyik tétel (szállás+utazási költségek+étkezés és szórakozás) esetében.¹²

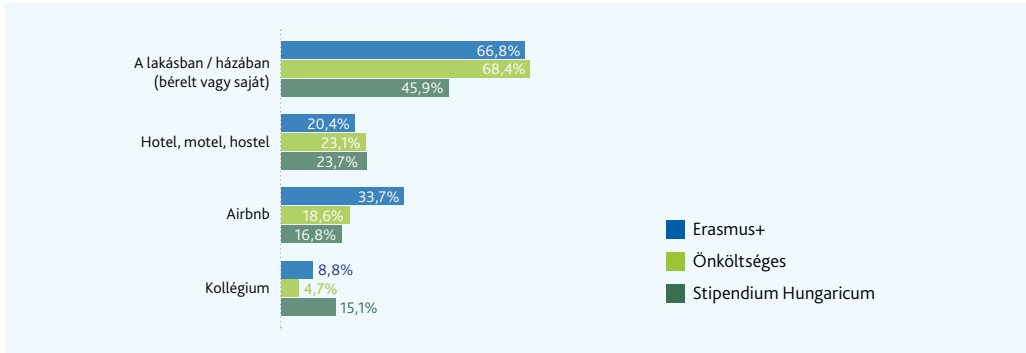
5. ábra: Átlagosan mennyit költ az alábbi kategóriákra (HUF)?

A szakirodalom láthatatlan turizmusnak nevezi azt a jelenséget, amikor jellemzően a barátok, rokonok a látogatásuk folyamán nem fognak külön szálláshelyet fizetni, hanem a meglátogatott hallgató szállásán fognak lakni, így a hivatalos turisztikai statisztika nehezen detektálja ezt a szegmenst.

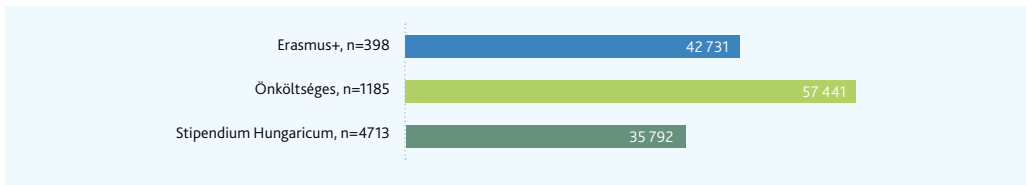
12. KSH (2019) Helyzetkép a turizmus, vendéglátás ágazatról, 2018
www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/jeltur/jeltur18.pdf

6. ábra: Hol szállnak meg a vendégei? (több válasz is megadható)

A három célcsoport közül a Magyarországon tanuló Erasmus+ hallgatókat látogatják meg évente a legtöbben (5,48 fő), az önköltséges és SH-s hallgatók idevonatkozó adatai: 3,27 fő–3,07 fő. Ugyanakkor találkozunk olyan látogatókkal is, akik a nemzetgazdasági szempontból fontos kereskedelmi szálláshelyeket veszik igénybe, ezek aránya 20% körüli mindhárom célcsoportnál. A jelentős vállalkozói és adóbevételeket generáló Airbnb aránya különösen az Erasmus+ programban tanulók körében emelkedik ki, 33,7%-ra.

7. ábra: Mennyi pénzt költenek a vendégei egy látogatás folyamán? (HUF)

Az önköltséges hazánkban tanuló hallgatókat meglátogató rokonok, barátok, ismerősök által elköltött összeg (átlagosan 57 441 forintot) jóval meghaladja az Erasmus+ és az SH-s hallgatók idevonatkozó költségeit. Ebben közrejátszik az a tény, hogy az önköltséges hallgatókat maguk is többségükben a fejlett(ebb) gazdaságú országokból érkeznek, így vélhetően az őket meglátogatók is jó anyagi körülményeknek köszönhetően magasabb költséssel rendelkeznek (7. ábra).

Évente átlagosan a legtöbb hallgatót Budapesten látogatják meg (3,44 fő), amit Pécs (3,17 fő), Debrecen (2,79 fő) és Szeged (2,52 fő) követ. A vendégek átlagosan a leghosszabb időre Pécssett tartózkodnak (3,2 vendégéjszaka) és a legegyszerűbbet Debrecenben (2,67 vendégéjszaka). Budapest és Szeged vonatkozó értékei 3,15 és 2,83 vendégéjszaka. A vendégek költségei tekintetében már Budapest vezet 43 889 forinttal, az említett városok a listájának a végén Debrecen található (29 433 Ft).

Összefoglalásképpen elmondható, hogy a hazánkba érkező nemzetközi hallgatók és az őket meglátogatók esetében is a turizmus iránti motiváció és megvalósult igény magas, továbbá az általuk generált turisztikai költségek fontos piacát adják a hazai turisztikai szektornak. Az önköltséges hallgatók anyagi helyzete az utazások tekintetében is jobb, mint az Erasmus+, és Stipendium Hungaricum ösztöndíjas hallgatók esetében.

A nemzetközi hallgatók nemzetgazdasági hatásainak vizsgálatakor érdemes megnéznünk, hogy maguk a hallgatók és az általuk generált vendégek, látogatók által elköltött összegek mekkora szerepet játszanak a hazai turizmusban.

Biztosan megállapítható, hogy a nemzetközi hallgatók és vendégeik által generált turisztikai költségek összességében elenyésző részét adják a hazai összes költséseknek, bevételeknek. Minőségi tekintetben azonban azt látjuk, hogy az egy főre jutó költségek rendre magasabbak a hazai átlagnál.

Budapest turizmusa önmagában akkora volumennel rendelkezik, hogy ott a tanuló nemzetközi hallgatók és vendégeik által generált turizmus szerepe elenyésző, míg a nagyobb vidéki egyetemvárosaink esetében már észrevehetőbb tételt jelentenek, leginkább a vendéglátás, szórakozás terén. De a turisztikai infra-, és szuprastruktúrát ez a sokaság nem terheli le sem Budapesten, sem a vidéki nagyvárosokban.

Az is megállapítható, hogy mivel a kormányzat a felsőoktatásban stratégiai célként jelöli meg a nemzetközi hallgatók számának növelését, így az elemzésben bemutatott értékek folyamatos emelkedésére lehet számítani.

Látható továbbá, hogy a hazai felsőoktatás és utaztatási szakma még nem realizálta a nemzetközi hallgatók utaztatása kapcsán felmerülő lehetőségeket, így az még további kihasználatlan piaci potenciált jelent hazánk turizmusa számára. Ehhez megfelelő marketingstratégia kidolgozására lenne szükség mind kormányzati, mind városi és intézményi szinten.

5. A HAZÁNKBAN TANULÓ KÜLFÖLDI DIÁKOKNAK A STUDENTIFIKÁCIÓRA GYAKOROLT HATÁSA

A studentifikációnak nevezett folyamat értelmében, ha egy településen/településrészen megnő a diákság részaránya, akkor a helyi szolgáltatások idővel alkalmazkodnak az ő igényeikhez (Smith, Darren P., 2005). A külföldi hallgatók jelenléte számtalan városfejlesztési lehetőséget hordoz magában. A diákok jelentős vásárlóerőt képviselnek, mellyel a helyi szolgáltatások számára nyújtanak keresletet, akár az étkezés, a rekreáció, a közlekedés vagy egyéb területeken. A lakhatás szempontjából fontos elem, hogy a hallgatók jelentős része albérletben lakik, ami az albérletárak mellett az ingatlanárak alakulására is komoly befolyást gyakorol.

A hallgatók lakóhelyének elhelyezkedése a fogadó város térbeli struktúrájára gyakorolt hatásokat mutatja. Hipotézisünk szerint a külföldi hallgatók számára a felsőoktatási intézmény közelsége és/vagy a városközpontban történő lakhely az optimális. Ezek alapján a válaszadók fogadó városban történő elhelyezkedése általában jónak, előnyösnek tekinthető.

A három célcsoport között érdemi különbség a városközpontban lakók vonatkozásában van. A Stipendium Hungaricum ösztöndíjasok számára elképzelhetően drágák a „jobb helyek”, azt elsősorban az önköltségesek választják, míg az Erasmus+ hallgatók pedig jobban törekednek az egyetem közelségére és a központi fekvésű szállásokra.

Az egyetemre való eljutáshoz használt közlekedési eszközre vonatkozó kérdés kapcsán arra voltunk kíváncsiak, mennyiben veszik igénybe a helyi tömegközlekedést a hallgatók. A válaszok alapján az látszik, hogy az Erasmus+ ösztöndíjas diákok közül gyalog 38%, tömegközlekedéssel 59% (ezek az arányok szinte megegyeznek az egyetem melletti és a városközpontban lakók arányával) közlekedik. Kerékpárt csak 11 esetben jeleztek (3%). A hosszabb periódusra berendezkedő önköltséges hallgatók 46%-a gyalogol az intézménybe menet.

Az önköltséges hallgatóknak az egyetem közeléből, esetleg a belvárosból (ha közel van az egyetem épülete), nem kell tömegközlekedési eszköz használniuk, ezért 46%-uk gyalog jár az intézménybe. A második legfontosabb forma a tömegközlekedés (41%). A három csoportból köztük a legjelentősebb a kerékpárt használók (10%), de itt is alacsony a taxival, saját autóval járók (1 % alatt) aránya is. Az SH-s hallgatók között a tömegközlekedés közel kétharmados súlya (62%) lényegesen nagyobb, mint az önköltségeseké. A lakhely közelségére utal a gyalogos közlekedés (33%) jelenléte is.

Budapesten a legnagyobb a tömegközlekedést használók aránya (kétharmad feletti) és lényegesen alacsonyabb (egynegyed) a gyalogosoké. Debrecen egyetemistáinál ez fordítottan jelenik meg. Szegeden lényegesen alacsonyabb (a debreceninél) a tömegközlekedés használat, Pécsen pedig kiegyenlítettebb a kép (45-50%). Az egyes közlekedési eszközök használati jellemzői összefüggnek az adott településen a hallgatók lakóhelyei és az egyes egyetemi karok közötti távolsággal, vagy az egyes nemzetiségek közlekedési szokásaival pl. német hallgatók közül sokan használják a kerékpárt.

Budapest nagy kiterjedése okán került a leghosszabb átlagos idő alatt megközelíthető pozícióba (20 perc feletti értékek). A nagy vidéki egyetemek egymás közelében vannak a bejárás átlagos ideje vonatkozásában. Általában Debrecenben a leghosszabb ez az időtartam, kivétel az Erasmus+ hallgatók esetében Pécsen.

Elégedettségvizsgálatok kérdéscsoport a hallgatók elégedettségének mértékét tudakolta annak a városnak a tulajdonságaival kapcsolatban, amelyben a képzésre jár és lakik.

Hét fő tulajdonságra kérdeztünk rá egytől ötig terjedő skálában, ahol az 1-es érték a teljes elégedetlenséget, az 5-ös érték a teljes megelégedettséget jelenti: a környezet minősége (lakásállomány, közterületek); a közlekedés minősége; a szolgáltatások sokszínűsége (kozmetikus, fodrász, vásárlási lehetőségek stb.); a szórakozási, kikapcsolódási és kulturális lehetőségek; lakhatási költségek; megélhetési költségek; egyéb költségek (szolgáltatások költségei, szórakozási lehetőségek költségei). Az ösztöndíjas hallgatók esetében a négy egyetemi város (Budapest, Debrecen, Pécs és Szeged) adatainak érdemi összevetése lehetséges a mintaszámok miatt.

Területi aspektusból vizsgálva a válaszokat, az Erasmus+ hallgatók esetében Budapest rendelkezik a legnagyobb esetszámmal és magas (3,78) az átlagos elégedettség érték is. Az elégedett (4-es válasz) 39%, teljesen elégedett (5-ös válasz) 24% volt. A három vidéki egyetemi várossal szemben itt előfordult teljes elégedetlenségre utaló értékelés is (3%). Debrecennek kicsit gyengébb a mutatója az 3,68-as értékkel. Az összesített átlagnál jóval magasabb értéket kapott Szeged és Pécs. Szeged értéke 4,04, míg Pécs esetében ennél is magasabb, 4,13 az összérték.

Az önköltséges hallgatók értékeléseiben Budapest vezető szerepe erőteljes. 3,65-os átlaga kicsivel az Erasmus ösztöndíjasoké alatt marad, de egyértelműen megelőzi a nagy vidéki városokat. Szeged átlaga 3,30, Pécsé 3,24, Debrecené 3,01.

A stipendiumos hallgatók értékelései az önköltségesekéhez hasonló képet mutatnak. Különbség abban fogható, hogy bár a hallgatók összességében jobb értékeléseket adtak (Budapest kivételével magasabb átlagok születtek), Budapest: 3,51, Szeged: 3,53, Debrecen és Pécs: 3,31.

Jó a hallgatók véleménye a lakókörnyezetükről. Általában elégedettek a hallgatók a nagyvárosok lakókörnyezetével. A magas értékek mellett szembeűnő, hogy az önköltséges hallgatók számára Budapest megítélése a legjobb, a stipendiumosok számára pedig a vidéki városok.

A közlekedési lehetőségek értékelése a legjobbnak tekinthető. Budapest közlekedését kiemelkedően jónak tartják a válaszadók. Vidéki városaink közül Szeged következetesen a második, és a debreceni közlekedés értékelése is (az Erasmus+ hallgatók kivételével) megelőzi pécsit. Pécs esetében az önköltséges hallgatók értékelése a kritikusabb, Debrecennél pedig az Erasmus+ ösztöndíjasoké.

A szolgáltatások értékelése kapcsán a főváros és a vidék eltérései itt is erőteljesek. Különösen az önköltséges hallgatók értékelésében lehet ezt érzékelni, ahol Debrecen határozott lemaradást mutat. Az Erasmus+ ösztöndíjasok esetében Szeged, a SH esetében pedig Pécs végzett a lista végén (13. táblázat).

13. táblázat: A szolgáltatások értékelése

Szolgáltatások	Erasmus+ (EÖ)	Önköltséges (ÖH)	Stipendium (SH)
Budapest	4,57	3,62	3,72
Debrecen	3,37	2,74	3,31
Pécs	3,81	3,13	3,24
Szeged	3,29	3,09	3,52

A szabadidős tevékenységek (szórakozás) lehetőségeinek értékelése kapcsán megállapítható, hogy a legkritikusabban értékelő önköltséges válaszadóknál a vidéki városaink mindegyike átlag alá került. A főváros után Pécs és Szeged következik (az Erasmus+ hallgatók kivételével) „közepes/átlagos” megítélésekkel.

Az Erasmus+ hallgatók (talán a rövidebb periódus miatt) nagyon jónak ítélik meg a helyzetet. A stipendiumosoknál a „nagyon jó” 20%-ra, az önköltségeseknél 17,5%-ra esett vissza és 23,2%, illetve 29%-ra emelkedett a „jó” és a „nagyon jó” együttes aránya.

A lakhatási költségekre vonatkozó értékelés kapcsán Pécs tört előre, az önköltségesek megítélésében hasonló az értékelése, mint Budapestnek. Budapest előnye ezen a területen tűnik a legkisebbnek, Debrecen pedig csak az önköltséges hallgatók szigorú értékelése miatt szorult hátrébb. A leggyengébb osztályzatot a stipendiumos hallgatók adták, valószínűleg a kollégiumhoz kötöttségük (és a kollégiumok minősége) miatt. Az Erasmus+ és önköltséges hallgatók az átlagnál kicsivel jobbnak látják ezt a költségvetést.

A megélhetési költségek értékelése kapcsán a hallgatói csoportok közötti eltérések állandósulni látszanak (14. táblázat). Az Erasmus+ ösztöndíjasok a legelégedettebbek (65% „jó”, „nagyon jó”), őket az önköltségesek követik (54,5%) és a stipendiumosok (41,6%) zárják a sort kritikusabb értékeléssel. Utóbiáknál a legmagasabb arányú (34,5%) a „közepes/átlagos” értékelés is.

Területi vonatkozásban az önköltségesek számára Budapest a legjobb. A költségérzékenyebb stipendiumos hallgatók adták a legalacsonyabb értékeket, és Szegedet jobbnak is látták e tekintetben a fővárosnál. Debrecen esetében pedig a Budapesthez közeli értékelés látszik.

14. táblázat: A megélhetési költségek értékelése

Megélhetés	Erasmus+ (EÖ)	Önköltséges (ÖH)	Stipendium (SH)
Budapest	3,80	3,64	3,24
Debrecen	3,93	3,11	3,22
Pécs	4,22	3,46	3,14
Szeged	3,64	3,55	3,43

Az „egyéb költségek” vonatkozásában az tűnik ki, hogy az önköltséges hallgatók a leginkább kritikusak. A stipendiumosok számára pedig Budapest tűnik a legdrágábbnak.

A *Hiányol-e bármilyen lehetőséget a városban?* kérdésre a válaszadók bő harmada/fele elégedetten nyilatkozott a viszonyokról. A hallgatók többsége a szórakozás és a szabadidő eltöltésének lehetőségeivel, a szolgáltatásokkal elégedetlen. Sokan emlegetik az angol nyelvű kommunikáció hiányosságát, nehézségeit. A stipendiumos hallgatóknál került elő határozottan a munkalehetőségek hiányának kérdése. Általában érzékelhető, hogy a Budapesten tanulók elégedettebbek.

Összefoglalva a kérdőíves felmérés témakörre adott válaszait megállapíthatjuk, hogy a három különböző hallgatói csoport (Erasmus+ ösztöndíjasok, Stipendium Hungaricum ösztöndíjasok és az önköltséges hallgatók) eltérő időtartamú tartózkodása, eltérő céljaik (kredit, diploma) és eltérő finanszírozásuk, anyagi lehetőségeik mellett is egybecsengően nyilatkoztak.

Általános érvényű tapasztalat, hogy a külföldi hallgatók elsődleges céljai közé tartozik (felsőoktatási intézmény kiválasztása után), hogy a magyarországi lakhelyüket az intézmények közelében vagy a városközpontokban találják meg. A kampuszokon vagy a közelükben lévő további igényes szálláshelyek kialakításával (főképp a vidéki egyetemi székhelyeken) növelhető a vonzerő. Ezt a folyamatot a magántőke képviselői is felismerték, ennek komoly árfelhajtó ereje is van az egyetemvárosokban (Budapest, Debrecen). Nagy egyetemvárosainkban az albérletek árait a lakhatási költségek értékelésekor gyenge minősítésekkel látták el a hallgatók. Minőségi kollégiumi férőhelyek fejlesztésével, akár az intézmények bevételeinek érdemi növekedése is elérhetőnek látszik.

Általában igaz, hogy a külföldi hallgatók nagyon elégedettek a magyar (közösségi) közlekedési rendszerrel. Budapest esetében ezt kiemelkedően jónak minősítették, de vidéki nagyvárosainkat is messze átlag feletti értékelésekkel illették. Napi gyakorlatukat figyelembe véve a gyalogos és a kerékpáros közlekedés lehetőségeinek fejlesztése kapcsán fogalmazhatunk meg célokat. Szinte minden város vonatkozásában (kiemelten Budapest és Pécs) további kerékpárutakat hiányoltak, ami az önkormányzatok számára jelenthet feladatokat.

A közlekedésnél lényegesen gyengébb értékeléseket kaptak a szolgáltatások színvonalára, illetve a szórakozási/szabadidős lehetőségekre vonatkozó kérdések. Közös jellemző, hogy mindkettő esetében Budapest adottságait látják jónak, illetve nagyon jónak a külföldi hallgatók. Vidéki egyetemvárosaink esetében a gyenge minősítések jellemzők. Az eltérő kulturális háttérrel érkező fiataloknak határozott igényei vannak a szórakozási lehetőségek vonatkozásában.

A külföldi egyetemi léthez kapcsolódó költségek vonatkozásában a lakhatási költségek megítélése a legrosszabb, itt gyakori az átlag alatti értékelés. Budapest és Debrecen kapott a jellemzőnél alacsonyabb minősítéseket. A megélhetési költségek vonatkozásában Budapest nem tartozik a drágább város kategóriába.

A hiányosságokat illetően legtöbbször és szinte minden hallgatói csoport által emlegetett probléma az angol nyelvű kommunikáció hiánya. A stipendiumos hallgatók számára a munkalehetőségek is fontosak lennének.

A költségek esetében a Stipendium Hungaricumos hallgatók „költségérzékenysége” szembetűnő. A másik végletet az Erasmus+ ösztöndíjasok jelentik, akik (Európából érkezve) jó ár-érték arányúnak tekintik Magyarországot. Általában érzékelhető, hogy a legnagyobb bevételeket hozó önköltséges hallgatók a legkritikusabbak.

Országcsoportonkénti különbségeket lehet még felismerni a válaszadók körében. Általában a költségek vonatkozó értékelésekben a legjobb osztályzatot adók Észak-Amerika, Észak-Afrika, Délkelet-Ázsia, Közép-Ázsia és Észak-, valamint Nyugat Európa országaiból, a legkritikusabbak a Kelet- és Nyugat-Afrika és a Dél- és Nyugat-Ázsiából érkeztek.

A külföldi hallgatókat fogadó települések összehasonlításának tapasztalata, hogy Budapest külön kategóriának tekinthető, sokban eltér a vidéki városoktól. A három nagy vidéki egyetemi központ (Pécs, Debrecen és Szeged) megítélése a hallgató vélemények alapján kevésbé kedvező. Egymás közeli átlagértékeik mellett is kialakul valamiféle sorrend közöttük, amiben Szeged és Pécs talán kicsivel előbbre jár, mint Debrecen. Ezekben a városokban a studentifikációs folyamat kiszélesítéséhez sok teendő van, elsősorban a város és az egyetemek kapcsolatának erősítése, a hallgatók igényeinek felmérése és ez alapján a szolgáltatások szélesítése, a közlekedés megfelelő átszervezése, differenciáltabb (leginkább az árakban) szálláskínálat kialakítása, elsősorban az egyetemekhez közel. Az értékelések hasznosnak tekinthetők, mert általuk behatárolhatók azok a szolgáltatások, amelyek problémásak, akár ár, akár színvonal, akár minőség szempontjából.

6. GAZDASÁGI ÉS TÁRSADALMI HATÁSOK HALLGATÓI ÉS A SZOLGÁLTATÓI SZEMMEL

A két kvalitatív vizsgálattal az volt a célunk, hogy a hallgatói vélemények és a szolgáltatói, kínálati oldal vonatkozásában is árnyaljuk a fenti eredményeket.

FÓKUSZCSOPORTOS VIZSGÁLAT

A külföldi hallgatókra építkező vizsgálatnak a közvetlen előzménye a fentebb bemutatott kérdőíves kutatás volt. Ennek eredményei alapján olyan fókuszcsoport vezérfonalat állítottunk össze, amelyben két jól átélhető kérdéskör köré csoportosítva pontosítottuk, bővítettük a nemzetközi hallgatók gazdasági és társadalmi hatásaival kapcsolatos információk körét. Az első kérdéscsoportban a turizmus kapcsán a hazánkban történő belföldi utazásaikról és azok jellemzőiről kérdeztük őket. A másodikban pedig jelenlegi magyarországi lakóhelyükkel, a várossal, és annak szolgáltatásaival való elégedettségről vártunk információkat. A vizsgálatban 7 egyetem hallgatói vettek részt, a három nagy vidéki egyetem és négy fővárosi egyetem. Mindegyik fókuszcsoportos vizsgálat eredménye erősíti, illetve kiegészíti a kérdőív két témakörében kapott válaszokat.

A vidéki nagyvárosok egyetemien tanulók körében végzett vizsgálat összefoglalása

A vidéki egyetemi városokból elsősorban Budapestre utaznak turisztikai céllal a külföldi hallgatók. A Pécsen tanulók esetében ennél árnyaltabb a kép, a főváros mellett a Balaton és a közeli Orfű, Siklós és Villány is vonzó célpont. Az utazásoknál a mikrobusz a legkedveltebb, de az autóbuzsós és vonatutak is gyakoriak. Mindegyik nagy vidéki egyetem hallgatói egységesen hiányolják az angol nyelvű információs táblákat, illetve az angol nyelvű kommunikációt az egyes turisztikai szolgáltatóknál, közlekedési eszközökön.

Az látszik, hogy igényük, kedvük, valószínűleg pénzük is lenne még többet utazni az országon belül, viszont szabadidejük kevés ehhez és nehezen tudják megszervezni az utazásokat. Feltehetőleg direkt eszközökkel lehetne a figyelmüket felhívni a belföldi turizmus igénybevételére. Sokkal több olyan lehetőséget szeretnének, ahol gyakrabban találkozhatnak angolul beszélő magyar hallgatókkal, akiktől bármit megkérdezhetnének a helyi kultúráról, látnivalókról.

A szolgáltatások tekintetében a legjobban a sportolási lehetőségekkel elégedettek. A kulturális programok kapcsán viszont keveslik az angol nyelvű mozielőadásokat. Általában a tömegközlekedéssel kritikusabbak, mint a fővárosban tanulók, különösen magasnak tartják a pécsi közlekedési jegy-, és bérletárakat.

A fővárosi egyetemeken végzett fókuszcsoportos vizsgálatok összefoglalása

A budapesti egyetemeken tanulók kifejezetten elégedettek a főváros tömegközlekedésével, annak tisztaságával, minőségével és olcsóságával. Nagyon vonzóknak találják a fővárost, annak történelmi épített értékeit, a szórakozóhelyek színvonalát és az árakat. Sokan fogalmazznak úgy, később is visszajönnek

majd látogatóba Budapestre. Kedvelik a főváros környéki természeti értékeket is, valamint a gyógyfürdőket. A Budapesten tanul külföldi egyetemisták többsége ellátogat a Balatonra és a főváros tágabb környezetébe, és néhány nevezetes turisztikai látnivalóhoz is. Budapestet pezsgő kulturális városként definiálják. A kulturális életben a filmszínházak mellett a koncertek is igen népszerűek, ugyanakkor keveslik az angol nyelvű filmeket játszó mozikat és színházakat. A sportolásban a főváros kiváló lehetőségeket kínál a szabadtéren is, mint a Normafa vagy a Margitsziget.

A diákok kiemelik a biztonságot, a szolgáltatások elérhető árát, ugyanakkor mindenki megjegyzi, hogy sok a hajléktalan, a részeg turista, a kutyapiszok, a szétdobált szemét és kevés a nyilvános illemhely, az elérhető wifi lehetőség, és hiányolják továbbá a Vidámparkot.

SZAKÉRTŐI INTERJÚK

A vidéki egyetemvárosokban a külföldi hallgatókhoz különböző módokon köthető szolgáltatások szereplőivel, valamint a vidéki egyetemvárosok vezetőivel strukturált interjúk készítése révén az volt célunk, hogy betekintést kapjunk mindegyik félnek a külföldi hallgatókkal kapcsolatos tevékenységére, szolgáltatásaira és az esetleges fejlesztéseire.

A két vidéki városvezetővel készült interjú összefoglalása

A debreceni és pécsi gazdaságért felelős alpolgármesterek véleménye jól tükrözi a két vidéki egyetemváros eltérő gazdasági súlyát, gazdasági fejlettségét, azt a tényt, hogy mennyire kapcsolódik rá a helyi gazdaság a hallgatók fogyasztására. Úgy tűnik, hogy Pécs esetében ez fontosabb tényező, jobban rá van szorulva a város döntően szolgáltatásra berendezkedő gazdasága a külföldi diákok fogyasztására. Debrecenben ugyanakkor a jelenlétük csak „járulékos nyereségnek” számít.

Mindkét városban próbálják a szolgáltatások fejlesztésénél a külföldi hallgatói igényeket figyelembe venni. A várható fejlesztések kapcsán elmondható, hogy Pécsen terveznek egy komplex csomagot, amellyel lehet javítani a külföldi hallgatók elégedettségét. Ebben olyan fejlesztésekkel számolnak, mint a közlekedés átalakítása utasforgalom mérés alapján, és ösztönözve bevezetik a belvárosban a mobil applikációs okosparkolást, ez közvetve a kerékpározókat is segíti a kisebb autós mozgással. Szintén a hallgatók elégedettségét segítheti az az ingatlanfejlesztés, amely az orvosi és műszaki kar környezetét preferálja. 2016-ban a Modern Városok program tekintetében a 25 milliárd forintos keretet a város teljes egészében átadta az egyetemnek, ennek egyik elemeként zajlik már a PTE 11. karának a Fogorvostudományi Karnak az előkészítése is, melyhez új épületegyüttest húznak fel a városban.

Debrecen esetében is terveznek közlekedésfejlesztéseket is, de nem célirányosan a külföldi hallgatók figyelembevételével, ugyanakkor őket is segítve a repülőteret bekapcsolják Isztambulon keresztül a keleti hálóba is.

Vállalkozókkal (Pécs, Debrecen, Szeged) készített interjúk összegzése

Az információszerzéshez kvalitatív módszereket, a mélyinterjú, illetve a strukturált interjú módszerét egyaránt alkalmaztunk. Azért volt szükség a két technika vegyítésére, mert a kutatás során nem volt lehetőség mindegyik alannal személyes keretek között leülni egyéb elfoglaltságaik miatt mélyinterjúkat készíteni, valamint a kialakult járványügyi helyzet is erre kényszerített. Így a válaszadók egy részével e-mailen keresztül történt a kapcsolatfelvétel és az interjú. Ezen esetekben a strukturált interjú mód-

szerei kerültek alkalmazására. Mindegyik interjútipusnál az adott cég egyik magasabb pozícióban lévő személyével vagy magával a tulajdonossal készült a beszélgetés. A vizsgálat három egyetemvároshoz kapcsolódik: Pécs, Debrecen és Szeged, ahol edzőtermek, vendéglátóegységek, és ingatlanközvetítő irodák vezetőit, képviselőit értük el.

Az interjúk alapján megállapítható, hogy a külföldi diákok a vizsgált gazdasági vállalkozások, szolgáltatók (éttermek, pubok, éjszakai szórakozóhelyek, valamint az ingatlanközvetítő cégek, és edzőtermek) mindegyikére pozitív hatással vannak. Az egyes cégek, vállalkozások megpróbálnak a nemzetközi hallgatók igényeinek is megfelelni szolgáltatásaikkal. A külföldi hallgatók városi térhasználatára befolyásolja a különböző lokációjú egységek forgalmát, működését, profilját.

Jelenlétük hatással van a helyi munkaerőpiacra, minden szolgáltató a jó nyelvtudással rendelkező személyzetet keresi és alkalmazza. Ahol beszélnek angolul a belvárosban, ott az éttermi vendégforgalom felét a külföldi diákok jelentik. A pécsi éjszakai szórakozóhelyeken úgy összegezték, a színes, változatos, minőségi bulikkal lehet megfogni a külföldi hallgatókat, akik alkalmanként 3-10 ezer forintot költenek személyenként. Nyaranként így nagyon megérik a külföldi diákok hiányát az igényesebb vendéglátóhelyek. Szegeden viszont kb. 10-20 százalék a külföldi hallgatók aránya az éjszakai szórakozóhely forgalmában, heti 2-3 alkalommal, 2-3 ezer forint költséssel, ami elsősorban az italfogyasztást jelent.

A lakhatás tekintetében a külföldi hallgatók sokkal inkább preferálják az ingatlanok bérletét, mint vásárlását és egyértelműen az a legvonzóbb lakhely, amelyik közel helyezkedik az adott egyetemi karhoz. Az edzőtermek létrejöttével, elhelyezkedésével kapcsolatban az is kiderült, hogy háromnegyed részben nem a külföldi diákok jelenléte miatt ténykednek, a közönségüknek pedig legfeljebb a 40 százalékát jelentik. Debrecenben egy újdonsággal is találkozunk, létrejött egy házhoz szállító cég, melyet a külföldiekre specializálódva egy volt orvosos külföldi hallgató hozott létre.

7. ÖSSZEGZÉS ÉS JAVASLATOK

„A befelé irányuló felsőoktatási mobilitás gazdasági hatásainak mérése” kutatás kérdőíves felmérésének feldolgozása és az azt követő fókuszcsoportos vizsgálatok, interjúk elemzése alapján megállapíthatjuk, hogy a Magyarországon tanuló külföldi hallgatók három célcsoportja, az Erasmus+ hallgatók, a Stipendium Hungaricum ösztöndíjprogramban tanulók, valamint önköltséges hallgatók, összesen 33 422 fő, hozzáadott értéke a nemzetgazdasághoz számottevő, komoly tényező. Mindez realizálható többlek között a hallgatók éves fogyasztási értékeiben, a közvetlen költségvetési bevételekben és a foglalkoztatási hatásokban.

A külföldi hallgatók fogyasztásának regionális fejlődésre gyakorolt hatása differenciált, valamennyi csoport esetében a főváros súlya a legnagyobb, amelyet az egyes célcsoportoknál eltérő mértékben, de a három nagy vidéki egyetemváros, Pécs, Szeged és Debrecen követ. A háttérterületek fejlettsége a lokális gazdasági hatás szempontjából a Pécsi Tudományegyetem környezetére, a Dél-Dunántúl Régióra és a Baranya megyére vonatkoztatva mutatkozik a legnagyobb. Ezzel összefüggésben megállapíthatjuk, hogy a nemzetközi hallgatói jelenlét gazdasági hatásainak jelentőségét az interjúkban szereplő városvezetők és szolgáltatások képviselői felismerték és fejlesztéseik ez irányba mutatnak.

Megállapíthatjuk, hogy a külföldi diákok turisztikai költségei fontos piacát adják a hazai turisztikai szektornak. Fogyasztásuk és a hozzájuk érkező vendégek, az úgynevezett láthatatlan turizmusban résztvevők, hozzájárulása igen jelentős, mind az eltöltött vendégéjszakák, mind a napi költségek tekintetében, mindkét tétel meghaladja a KSH által közölt napi átlagot.

A studentifikációs folyamatok vizsgálatai rámutatnak, hogy az egyik legkedveltebb célpontja a külföldi hallgatók magyarországi tanulásának fővárosunk. A várossal való elégedettségükben szerepet játszik Budapest jó tömegközlekedése, kulturális értékei és látnivalói, színvonalas szolgáltatásai stb. A többi egyetemvárossal kapcsolatosan már jobban megmutatkoznak a nemzetközi oldal igényei és a kínálat hiányosságai. A vidéki egyetemi városoknak a jövő szempontjából alapvető szüksége van arra, hogy a külföldi hallgatók elvárásaival határozottabban és tervszerűen foglalkozzanak. A feladatok részben azonosak, másrészt városonként természetesen eltérők lehetnek a megoldások.

JAVASLATOK

A nemzetközi hallgatók a turizmusban közvetlenül és közvetve munkahelyeket hoznak létre az adott térségben, valamint országos szinten egyaránt, ennek pontos kimutatása azonban komoly kihívásokat jelent és további kutatásokat igényel. Érdemes lenne a külföldi hallgatók turizmusra gyakorolt hatásának elemzését egy újabb kutatás révén kezdeményezni, és azon belül megnézni, hogy a nemzetközi hallgatók és az általuk fogadott vendégek, látogatók által elköltött összegek mekkora szerepet játszanak a hazai turizmusban.

A hazai felsőoktatás és utaztatási szakma még nem realizálta a nemzetközi hallgatók utaztatása kapcsán felmerülő lehetőségeket, így az még további kihasználatlan piaci potenciált jelent hazánk turizmusa számára, különös tekintettel a térségi hatásokra, azon belül is a vidéki városaink kapcsán. Ehhez viszont megfelelő marketingstratégia kidolgozására lenne szükség mind kormányzati, mind városi és intézményi szinten.

A nagyobb létszámban külföldi hallgatókat fogadó egyetemvárosokban, és Budapesten is célravezető, hogy növeljék az angol nyelvű feliratok, tájékoztatók számát a városi köztereken, szolgáltatások helyszínein.

A hallgatók igényeinek felmérését követően érdemes lenne tervezni belföldi, 1-3 napos turisztikai célú kirándulásokat, együttműködve az egyetemek nemzetközi osztályaival.

A hallgatók egyöntetű javaslata, hogy minden egyetemvárosban növeljék az angol nyelvű filmvetítések a filmszínházakban, illetve biztosítsanak számukra kedvezményes belépőket a nagy hazai múzeumokba, képtárakba.

A lakókörnyezet, a városok tisztasága, a szolgáltatások minőségének folyamatos fejlesztése alapvető elvárás a hallgatók részéről.

Magyarország külföldi megítélése szempontjából rendkívül fontos tényező, hogy az itt tanuló nemzetközi hallgatók az országról, a tanulmányaiknak helyet adó településekről pozitív tapasztalatokkal térjenek haza. Az imázs-, illetve a brandépítés a későbbiek során erőforrást jelenthet hazánkknak, a külföldi diákok pozitív tapasztalatok esetén az országimázs egyfajta nagykövetei lehetnek. A pozitív hatások közé tartozik az is, hogy végzős külföldi hallgatók várhatóan nemcsak jövőben munkahelyükön, hanem informális kapcsolathálózataikban is terjesztik majd az egyetemmel, annak székhelyével és a fogadó ország megítélésével kapcsolatos álláspontjukat, vagy a Magyarországon megismert és megszeretett márkákat ezután keresik az áruházak polcain. Fontos törekvés lehet az egyes egyetemek és városok vezetői részéről egy nemzetközi kapcsolati háló működtetése, amely révén a hazatérő külföldi diákok megkönnyíthetik a magyar cégek piacra lépését.

HIVATKOZOTT SZAKIRODALOM

BROOKS, R. – WATERS, J. (2011).

Student Mobilities, Migration and the Internationalization of Higher Education. Balgrave Macmillan, Basingstoke. 208 p.

EFRON, B. (1979).

Bootstrap Methods: Another Look at the Jackknife. *The Annals of Statistics*, 7(1), pp. 1-26.

M. CSÁSZÁR, Zs. (2019).

A külföldi hallgatói migráció geopolitikai aspektusai In: (PAP N. szerk.) *A tér hatalma – a hatalom terei: Tanulmánykötet a 70 éves Szilágyi István professzor tiszteletére.* (2019)
ISBN:9789634293712 pp. 129-136

M. CSÁSZÁR, Zs. – TEREPICS, K. – WUSCHING, T. Á. – GYŐRI, F. – ALPEK, L. – CZIMRE, K. – SÁLYI, A. – KOLTAI, A. (2019).

The impact of the spending habits of international students on the economy of University cities – case study: Hungary. *Interdisciplinary Management Research* 15 pp. 562-585., 24 p. (2019)

M. CSÁSZÁR, Zs., – WUSCHING, Á. T. (2016).

A felsőoktatás nemzetköziesedésének hatása az egyetemvárosok fejlődésére egy pécsi esettanulmány tükrében. *Földrajzi közlemények*, 140 (3), pp. 245–257.

M. CSÁSZÁR, Zs. – WUSCHING, T. Á. (2018).

Trends and Motivations Behind Foreign Students' Choice of University in Three Hungarian Provincial University Towns. In: KOVÁTS, GERGELY; SZABÓ, MÁTYÁS (szerk.) *3rd Central European Higher Education Cooperation (CEHEC) Conference Proceeding: Budapesti Corvinus Egyetem*, (2018) pp. 147-161.

PANERU, K., PADGETT, R. N., & CHEN, H. (2018).

Estimation of Zero-Inflated Population Mean: A Bootstrapping Approach. *Journal of Modern Applied Statistical Methods*, 17(1), eP2557. doi: 10.22237/jmasm/1525133460

SMITH, P. D. (2005).

Studentification": the gentrification factory? In: ATKINSON, R. – BRIDGE G. (szerk.): *Gentrification in a global context: the new urban colonialism.* Housing and Society Series, Routledge, UK. pp. 72-89.

**STIPENDIUM
HUNGARICUM**